

Statsvetenskaplig Tidskrift

för

Politik — Statistik — Ekonomi

utgifven af

Pontus E. Fahlbeck, C. A. Renterskiöld,
Oscar Alin, Hugo Blomberg

Två årgångar bilda ett band

Pris för årgång: 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2: 50

Observera prenumerationsanmälan å omslagets andra sida!

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift hvars första nummer under den nya ledningen härmed öfverlämnas åt, allmänheten har till uppgift att behandla statsvetenskapliga ämnen af mera aktuell och varaktig betydelse så för vetenskapsmannen som för den enskilde intresserade medborgaren; den kommer att särskildt ägna uppmärksamhet åt svenska, men äfven att sysselsätta sig med allmänt samhällliga frågor af olika slag.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlåtande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från samt *anmälningar* af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då redan från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt, såsom af prof. J. ASK, kammarherren A. BERENCREUTZ, doc. S. CLASON, prof. B. H. DAHLBERG, prof. D. DAVIDSON, aktuarien I. FLODSTRÖM, doc. C. HALLENDORFF, prof. greve G. K. HAMILTON, prof. R. HERMANSON (Finland), aktuarien K. KEY-ÅBERG, doc. R. KJELLÉN, d:r JOHAN LEFFLER, lektor J. F. NYSTRÖM, skriftställaren E. SVENSÉN, lektor A. SÖDERBLOM, prof. L. STAVENOW, aktuarien G. SUNDBÄRG, bankofullmäktigen R. TÖRNEBLADH, doc. O. VARENIUS, doc. K. WICKSELL, kammarrättsrådet J. ÖSTBERG m. fl.

Tidskriften kommer att hädanefter under medverkan af proff. O. ALIN och H. BLOMBERG samt doc. C. A. REUTERSKIÖLD, redigeras af under-tecknad med biträde af fil. lic. L. WIDELL och fil. kand. SIGURD HANSSON såsom redaktionssekreterare, af hvilka den sistnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrättsrådet O. BODIN, kanslirådet D. EKELUND, öfverdirektören greve H. HAMILTON, byråchefen A. HAMMARSTRÖM, expeditionschefen C. F. HOLMQVIST, sekreteraren i kommerskollegium C. MALMÉN och kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften har hittills utkommit i 3 häften om året om sammanlagdt 15 tryckark. Redaktionens önskan och förhoppning vore att kunna öka antalet till 5 häften om året omfattande minst 20 ark, detta dock beroende af den uppmuntran allmänheten genom ökad prenumeration visar företaget. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 60 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos »Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Lund i Oktober 1899.

P. Fahlbeck.

Meddelande

från

Redaktionen.

Såsom Tidskriftens läsare af att föregående meddelande erfarit, öfvergår ledningen af dess utgifvande med detta häfte från Docenten C. A. Reuterskiöld till undertecknad. Mest yttre förhållanden hafva föranlett denna förändring. De högt ärade män, som hittills utgjort Tidskriftens redaktion, komma fortfarande att tillhöra densamma. Tidskriften kommer sålunda att utgifvas efter samma plan som hittills, om ock ledningens öfverflyttning från Uppsala till Lund i någon mån torde gifva sig till känna uti det sätt, hvarpå planen genomföres.

Särskildt känner jag mig härvid manad att till de ärade författare, som hedrat Tidskriften med sitt medarbetarskap eller med löfte om sådant, uttala den förhoppningen, att de fortfarande må ägna densamma sitt välvilliga understöd. Det fordras tid och tålmod för att i Sverige, där statsvetenskaperna äro så styfmoderligt behandlade vid universiteten; bereda jordmån för en publikation af detta slag. Den förstående allmänhet, till hvilken vi tala, är så utomordentligt liten, att man nästan kan säga, att det gäller att skapa en publik. Det vackra arbete, som under Tidskriftens hittillsvarande ledning af frivillige medarbetare utförts, innebär emellertid löftet om, att detta skall lyckas, och därmed äfven utsikt vinnas såväl att företaga en önskvärd utvidgning af Tidskriften, som att bereda arbetet skäligen ersättning.

Den närmaste tillsynen och tekniska ledningen såsom *Redaktionssekreterare* handhafves: för textafdelningen af Fil. Kand. SIGURD HANSSON, för »Strödda meddelanden» och litteraturofversikten m. m. af Fil. Lic. LUDWIG WIDELL.

Alla för Tidskriften afsedda meddelanden torde adresseras till: "*Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund*".

Lund i Sept. 1899.

P. Fahlbeck.

Den utländska betalningsbalansen och den utrikes sjöfarten.

Af

Professor Pontus E. Fahlbeck.

I.

I föregående häfte af denna tidskrift har jag sökt redogöra för den ena af de faktorer, som medverkat till den inom landet rådande penningknappheten och det ekonomiska läget i allmänhet. Denna faktor är öfverspekulationen eller rättare den stora placeringen af rörligt kapital i fast och hufvudsakligen det öfverdrifna järnvägsbyggandet med inländska medel. Jag utfäste mig samtidigt att i detta häfte diskutera den andra orsak till den rådande penningförlägenheten, som möjligen förefinnes — *den utländska betalningsbalansen*. Jag skall nu infria löftet.

Intet ämne har varit mera omstridt under den långa kampen mellan protektionism och frihandel än den s. k. handelsbalansen d. v. s. förhållandet mellan import och export. Af den ena sidan har densamma tillagts en afgörande betydelse; och med ifver har man eftersträfvat att tungan uti denna balans lutade öfver mot exporten. Frihandelsvännerna åter hafva velat fränkänna handelsbalansen allt vitsord i afseende på landets ekonomi under hänvisning bland annat till det bekanta faktum, att de notoriskt rika länderna ständigt hafva ett ofantligt importöfverskott. Som oftast när människor tvista, äro sanning och misstag blandade på båda sidorna. Det är alldeles riktigt, att handelsbalansen, isynnerhet med det sätt hvarpå den framställes uti den vanliga import- och exportstatistiken, icke ensamt för sig bevisar förlust eller vinst uti samfärdseln med främmande länder. Men lika säkert är, att protektionisternas uppfattning ut-

trycker den sunda instinkten om debet och kredit och nödvändigheten af att dessa gå ihop. Det är nämligen ej annorlunda med ett folks ekonomi gent emot utlandet än den enskilde affärsmannens uti hans förbindelser. Debet och kredit, passiva och aktiva måste åtminstone gå ihop och helst gifva öfverskott å de senares sida. Sanningen af denna själfklara sak springer ock en hvar i ögonen, blott vi utbyta ordet handelsbalans mot *betalningsbalans*. Det är, emedan man ej förstått, att handelsbalansen blott är en post uti betalningsbalansen, som man kunnat tvista härom eller öfverhufvud förneka, att det ekonomiska mellanhafvandet mellan folken följer samma lagar i detta afseende som mellan individerna. Tillgodohafvande å ena sidan måste motsvaras af ett likadant å den andra. Det gifves en saldering mellan folken som mellan individerna, blott att den förra icke är bunden vid en viss termin utan försiggår oafbrutet.

De ojämförligt viktigaste posterna uti den internationella salderingen äro mycket riktigt export och import; men de äro långt ifrån de enda. På debetsidan förekomma dessutom: räntor och annuiteter å utländsk skuld samt emigration och landsmäns resor i utlandet med flera smärre poster. På kreditsidan märkas: af utlandet intjänta frakter, räntor och annuiteter å i utlandet placeradt kapital, immigration och främlingars besök i landet m. m. Dessa äro den internationella samfärdselns vanliga och så att säga löpande salderingsmedel. Förslå de att utjämna de olika tillgodohafvandena, så är allt godt och väl. Räcker däremot kreditsidans betalningsmedel för ett folk ej till för att täcka dess förbindelser till utlandet, så måste tid efter annan bristen fyllas genom kontanta penningar eller skuldförbindelser, genom export af guld alltså eller af obligationer.

Hade man en fullständig ekonomisk statistik, så skulle man med ledning af den kunna exakt bestämma, både när en dylik brist i den utländska betalningsbalansen uppstår, och huru stor den är. Dess värre är det ännu ej möjligt att mer än ganska ofullkomligt angifva det förra men i all synnerhet det senare. Att man ändock mycket snart får kännedom om, att en sådan brist förefinnes, beror på varuutbytets teknik. Man märker det på den ringa tillgången af utländska växlar och kursernas däraf beroende stegring, men framför allt på nedgången uti bankernas tillgodohafvanden i utlandet eller tillväxten af deras skulder där. För den stora allmänheten skulle dessa symtom dock mestadels förblifva okända, därest de ej i sin ordning framkallade andra, nämligen penningknapphet och räntestegring. Ty det är genom sist nämnda åtgärd, som bankerna söka skona sina utländska krediter samt i sista hand undgå den fruktade guldexporten.

Det är i en sådan situation, vi sedan ett år tillbaka eller mera befinna oss. Dock må vi genast tillägga — endast delvis. Ty visserligen äro de utländska kurserna rätt höga; men de nå dock ingalunda till den s. k. guldunkten, och tillgången på främmande växlar lär ej vara ringa. Starkt framträder däremot bankernas försämrade ställning till utlandet, såsom synes af nedanstående öfversikt öfver å ena sidan bankernas internationella valutor å andra deras skulder under senaste år.

Dessa utgjorde den 30 juni nedanstående år i millioner kr.:

		1894	1895	1896	1897	1898	1899
Riks- banken	Internat. valutor (inclusive guld)	56,1	56,1	59,8	66,0	63,0	98,4
	Skuld	4,3	3,8	3,5	8,1	9,7	10,3
	Saldo	51,8	52,3	56,3	57,9	53,3	88,1
Privat- bankerna	Internat. valutor (inclusive guld)	46,2	48,1	57,3	50,0	57,6	54,3
	Skuld	18,1	26,5	24,4	34,4	42,9	62,4
	Saldo	28,1	21,6	32,9	15,6	14,7	-8,1

Riksbankens ställning är ej dålig, allra helst sedan det sista lånet på 25 mill. kr. förstärkt dess kassa eller, såsom jag i föregående artikel förutsade, dess utländska tillgodohafvanden. Däremot är det onekligen illa stäldt för privatbankerna. De ha hårdt anlitat sina utländska krediter.

Af de symtom som omedelbart åtfölja en dålig betalningsbalans till utlandet är det sålunda blott ett, som fullt tydligt och med styrka gifver sig till känna. Men som detta symtom, eller öfveranstängningen af privatbankernas utländska krediter, kan förorsakas äfven af annat än af en dålig betalningsbalans mot utlandet, så står den frågan öppen, huruvida nämnda betalningsbalans verkligen är så dålig, och framför allt huruvida den kan betraktas som en i högre grad medverkande orsak till den inhemska penningmarknadens läge med dess ovanliga knapphet och höga räntor. För att rätt besvara denna fråga måste man kunna konstatera debet och kredit uti Sveriges mellanhafvande med utlandet, sådant det under sista tiden gestaltat sig. Olyckligtvis möter detta stora svårigheter uti dels den totala bristen på uppgifter rörande vissa poster uti nämnda mellanhafvande, dels osäkerheten i de officiella siffrorna beträffande de öfriga. På ett ungefär kan man dock komma till rätta äfven med det material som förefinnes. Och mer än liknelser och ett ungefärligt omdöme torde ej behövas.

Taga vi först i skärskådande de båda viktigaste posterna uti den utländska betalningsbalansen, *införsel* och *utförsel*, så inhämta vi däraf följande. Totala värdena af import och export sedan 1894 — det första år då mera tillförlitliga värdebestämmelser tillämpats — hafva utgjort i millioner kronor:

	Införsel*	Utförsel	Underbalans
1894	351,2	298,6	52,6
1895	344,3	311,4	32,9
1896	358,3	340,3	18,0
1897	408,3	358,2	50,1
1898	455,2	344,9	110,3

För innevarande års sex första månader synes införseln hafva bättre balanserats af utförseln efter Tullverkets rapporter om de införda mängderna att döma**. Men sannolikt kommer förhållandet att gestalta sig för återstående sex månader mycket till vår nackdel.

En blick på dessa siffror visar, att införseln hvarje år är ej obetydligt större än utförseln. Vore därför dessa siffror fullt riktiga, och funnes ej andra poster, så skulle Sveriges betalningsbalans sedan flera år och man kan säga alltid — ty liknande var förhållandet före 1894 — hafva varit mycket dålig, ja, förtviflad. Det allmänna affärsläget inom landet samt penningemarknadens tillstånd under åren 1894—97 förbjuda dock alldeles bestämdt ett sådant antagande. Här af ledes man åter till den slutsatsen, att ett öfverskott i införsel på ända till 50 mill. kr. och mera utöfver den redovisade exporten, såsom denna hittills varit redovisad, i verkligheten icke medför ett underskott i betalningsbalans. Anledningen härtill är, såsom vi nogsamnt veta, att exportvärdena ej äro lika noggranna och fullständiga som införseln. Det är så godt som visst, att de redovisade exportvärdena med 10, ja ända till 20⁰/o understiga de verkliga. För samtliga anförda åren utom det sista är det därför sannolikt, att handelsbalansen d. v. s. de in- och utförda varornas värden trots de anförda siffrorna varit till vår favör, framför allt om man tager de fyra åren 1894—97 under ett. Detta stämmer ock fullkomligt med penningemark-

* Uti importen är icke inberäknadt värdet å de artiklar, som för statens och hofvets räkning tullfritt införas. Däremot ingår i densamma en del fraktförtjänst för svenska fartyg, hvilken dock balanseras i nästa post på kreditsidan.

** Hvarför kunna ej dessa rapporter om in- och utförseln kvantiteter, som af Tullverket månatligen uppgöras, tillika innehålla de beräknade värdena? Först därigenom blifva dessa rapporter fullt användbara för bedömandet af handelsbalansen och dess inverkan på penningställningen.

nadens läge under dessa år. Endast det sista året 1898 utvisar en så stor differens, att den icke rimligen kan rymmas uti exportens oredovisade värde, utan med all säkerhet innebär ett verkligt underskott på kanske ett femtiotal millioner kr.

Men så hafva vi de öfriga i den utländska betalningsbalansen ingående posterna. På kreditsidan märkes sålunda först och främst *i utländsk fraktfart (utom på Norge) intjänta penningar*, hvilka enligt de officiella uppgifterna härom utgjorde i millioner kr.

1894	—	32,5	1896	—	36,5
1895	—	32,1	1897	—	41,4

och för år 1898 antagligen inemot 50 mill. kr. Denna post är icke på långt när hvad den borde vara, dock ej obetydlig och uppenbarligen stadd i rask tillväxt. Därnäst komma de medel, som tillföras landet genom immigranter, turister och remissor från i Amerika bosatta landsmän. Intet af allt detta kan dock siffermässigt angifvas; dessa poster torde ock bäst ställas i samband med motsvarande på debetsidan. Hvad slutligen angår räntor från i utlandet anbragta kapital och fordringar, så torde man tryggt kunna säga, att detta är en post som ledsamt nog för Sveriges vidkommande står mycket nära nollpunkten. Sverige måste ännu så länge räknas bland de kreditbehöfvande, ej bland de kreditgivande länderna.

Vända vi oss härefter till debetsidans öfriga poster utom importen, så märkas bland dem främst *emigrationen* samt utrikes resor. De senares konto kan lämnas å sido såsom ungefärligen balanserad af de utländska turisternas motsvarande konto hos oss. Däremot har emigrationen länge utgjort en tungt vägande post uti vår utländska betalningsbalans. Det är omöjligt att angifva, huru mycket penningar som genom den årligen gått ut, men säkerligen räknar man snarare för lågt än för högt, om man äfven med afdrag för från Amerika öfversända respennningar skattar den i medeltal till 100 kr. per person. Räknar man vidare, att immigranterna å sin sida tillföra landet hvar för sig i medeltal samma belopp, hvilket utan tvifvel är lågt räknadt, så utgjorde förlusten för landet efter afräkning af inflyttade från utflyttade i rundt tal:

1890	—	28,2	mill. kr.	1894	—	3,0	mill. kr.
1891	—	36,6	"	1895	—	10,4	"
1892	—	39,0	"	1896	—	11,7	"
1893	—	33,5	"	1897	—	6,7	"

Siffran för 1898 kan ej angifvas, men efter hvad man till dato känner om omflyttningen för nämnda år, så torde det ej hafva gifvit ett större deficit än de båda nästföregående åren.

Som man här af ser, är denna post under de år, som våra undersökningar afse (1894—1898), ganska liten; och särskildt må märkas, att den är betydligt mindre än den tidigare varit. Ja, osannolikt är ej att den under de två tre sista åren faktiskt varit lika med noll, i det att på detta sätt utförda penningar fullt balanserats af remissorna från Amerika samt immigranternas medbragta penningar, hvilka i ofvan anförda kalkyl troligen äro för lågt upptagna.

Den sista stora posten på debetsidan i vårt förhållande till utlandet: *räntor* och *annuiteter* å den utländska fonderade skulden kan beräknas uppgå till vid pass 25 mill. kr.*. Men om denna är väl att märka, att den under de sista åren är mindre, än den varit förut. År 1885 uppgick den till 30 mill. kr.**; och antagligen har den under tiden intill 1894 förblifvit vid ungefär samma belopp samt först i följd af därefter skeende återköp af svenska obligationer nedgått till ofvan anförda summa. Men till dessa så att säga ordinarie poster kommer nu, såsom i föregående häfte af denna tidskrift omförmdes, återköp af svenska obligationer i utlandet för vid pass 60 mill. kr. samt förvärfvande af aktier i svenska företag, innehafda af utlänningar, till omkring 30 mill. kr. Det är detta, som kommit vägskaalen att flytta sig till vår ogunst — om den eljest så gjort. Jag säger, om den så gjort, ty nämnda återköp hafva ägt rum hufvudsakligen under åren 1894—97 då betalningsbalansen i öfrigt säkerligen var mycket till vår favör.

Att det likväl är dessa återköp, som väsentligen bidragit till att minska bankernas krediter i utlandet, är uppenbart. Visserligen öfverskjuter för år 1898 införseln betydligt utförseln, men de intjänta frakterna hafva varit stora och emigrationens åderlåtning däremot mycket liten eller ingen. Utan nämnda extra påkänning från föregående år skulle därför vårt förhållande till utlandet icke hafva blifvit besvärande. Ty en underbalans på ett par tiotal millioner kr. för ett år hade ej medfördt sådana verkningar, som dem vi nu erfara. Det är därför enligt min mening ej riktigt att ännu så länge anförä den utländska betalningsbalansen — bortsedt från

* Dividender å i utländsk ägo befintlig egendom kunna ej ens approximativt angifvas; dock uppgå dessa ej till större belopp än förut, snarare tvärtom i följd af återköp af dyl. egendom.

** Se P. FAHLBECK, *Sveriges Nationalförmögenhet*, Sthlm 1890.

nyss nämnda finansoperation — som orsak till penningemarknadens tryckta läge och de höga räntorna. Orsakerna till dessa förhållanden för Sveriges del äro inga andra än dem, som jag redan i min föregående uppsats i ämnet anförde, nämligen utom nyss nämnda återköp af obligationer och aktier en öfvermåttan stor placering af rörligt kapital i fast och alldeles särskildt det starka järnvägsbyggandet med egna medel. Ty detta måste liksom återköpet af svenska papper hafva ledt till, att bankerna hårdt anlitat sina utländska krediter, samt att räntan stigit. När det ej längre funnits ett öfverflöd på ledigt kapital inom landet för de nämnda ändamålen, så har med nödvändighet såväl räntan höjts som de utländska krediterna tillgripits. Ett handgripligt bevis för riktigheten af denna uppfattning gifver äfven en blick på de poster uti bankernas utlåning, som äro att betrakta som fastlåsta. Sådana poster äro framför allt "lån mot inteckning i fast egendom" samt "lån mot aktier". Dessa utgjorde för riksbanken, som dock är mycket litet engagerad uti dessa låneformer, samt privatbankerna den 30 juni nedanstående år i millioner kr.

	1894	1895	1896	1897	1898	1899
Lån mot inteckning	81,3	89,5	102,2	111,3	128,8	145,5
Lån mot aktier	53,4	56,7	63,0	95,8	139,2	137,9

Häraf ser man, huru bankernas tillgångar allt starkare bundits i fast placering. Det är den, som trycker dem och vållar alla de företeelser på penningmarknaden, som nu besvära oss. Detta blir alltså slutresultatet af förevarande undersökning liksom af den förra. Den utländska betalningsbalansen är tills vidare åtminstone icke orsak till penningeknappheten, utan skylles den öfverspekulationen.*

* * *

Vända vi oss efter denna öfversikt af betalningsbalansen intill midten af detta år till frågan, huru under förevarande förhållanden den tryckande penningförlägenheten skall afhjälpas, så får jag till en början åter hänvisa till min Majartikel, hvaruti framställdes nödvändigheten af att för närvarande hålla tillbaka med nya företag och enkannerligen nya järnvägsanläggningar.

* Detta resultat är endast i slutomdömet afvikande från det, hvartill märket I. F. uti några artiklar i Sv. Dagbladet för April och Maj månader kom. Enligt denne författares beräkningar skulle betalningsbalansen för åren 1895—97 gifvit ett öfverskott till vår favör af tillsammans 73 mill. kr., och blott 1898 medfört en underbalans på vid pass 30 mill. kr. — en i och för sig allt för ringa summa för att framkalla sådana verkningar som dem vi nu erfara.

I afseende på industriella företag har ock en nödig återhållsamhet gifvit sig till känna, icke så alldeles beträffande nya järnvägar. Likväl vore nämnda klokhetsregel af skäl, som jag samtidigt anförde, i synnerhet här på sin plats. Kunde för enskilda anläggningar af detta slag utländskt kapital anlitas, så vore inskränkning i det forcerade järnvägsbyggandet icke behöfligt det säger sig själf. Men det är enfaldigt att under hänvisning härtill opponera sig mot försiktighet i detta afseende, såsom med anledning af mina uttalanden skett, då nämnda förutsättning — att utifrån få penningar för sådana företag — icke förefinnes. Ty utom Stockholm, Göteborg och Malmö lära inga svenska kommuner kunna för närvarande få lån i utlandet; och äfven för dem torde det visa sig vara vanskligt att vinna tillträde till den utländska lånemarknaden utan kännbara rabatter. En inskränkning i järnvägsbyggandet är därför tills vidare den första och naturligaste åtgärden för att afhjälpa det nuvarande läget. Man måste taga bot, där man fått sot — är en gammal sats, som gäller äfven här, om också botemedlet på vissa håll kan kännas beskt.

Men det är uppenbart, att nu antydda *negativa* åtgärd icke är den enda, som bör vidtagas, därest andra stå till buds. Den kan enligt sin natur blott afse att bevara det kapital, som dagligen samlas, från att äfven det bindas fast, icke att genast bereda lätnad genom nya tillgångar; och det är just det, som nu är af nöden. De växlar på årsväxten och träexporten, som jag tillät mig i mitt resonnement senast draga, hafva icke honorerats fullt så som man hoppats och trott, i synnerhet hvad skörden beträffar. Detta gör ställningen ännu mera brydsam. Som det nu är, synes ingen annan utväg återstå, om vi vilja undslippa den nuvarande situationen och de faror, som den onekligen innebär, än att anlita den utländska krediten. Ställningen kräfver upptagande genom staten af ett större lån — 75 å 100 millioner kr. — hvilket ej såsom det senaste stannar uti Riksbankens maskineri utan direkt kommer allmänheten till godo. Det senare kan ske på olika sätt: antingen genom uppsägning och inköp af i Sverige befintliga statens obligationer, hvarigenom de däruti bundna penningarne måste söka återplacering och på så sätt komma lånemarknaden till godo; eller kan staten öfvertaga enskilda järnvägar, som passa att med statsbanenätet införlifvas, och hvarom rimlig öfverenskommelse med ägarne kan ske, eller ock köpa mark lämplig för bildande af nya kronoparker samt utvidgande af gamla. Bäst vore måhända att begagna både det ena och det andra sättet att bland allmänheten sprida penningarne, inköp af egna obligationer samt förvärfvande af jord och järnvägar. Genom inlösen af järnvägar

lossas omedelbart de kapital, hvars bindande förorsakat det nuvarande trångmålet. Och genom köp af till skog passande mark kunna kronoparkerna få en behöflig tillökning. I Sverige äger nämligen kronan jämförelsevis liten del af landets skogar.

Nu antydda åtgärd, naturligen utförd med all nödig försiktighet, så att penningarne indragas icke på en gång, utan i den mån de behöfvas, skulle med ett slag sätta landets ekonomi på rätt fot igen. Och denna ekonomi är nu mer så stark, att den tål nära nog hvilka doser som helst af denna art utan att förväxa, blott de gifvas — jag upprepar det — med behörig försiktighet. Jag kan som bevis härpå anföra de nya värden, hvarmed Sveriges nationalförmögenhet vuxit sedan 1885. En för den under utgifning varande statistiska Handboken öfver Sverige utförd beräkning af landets hela förmögenhet vid slutet af år 1898 har visat att, om fullkomligt samma grunder för beräkningen tillämpas, nämnda förmögenhet på dessa 13 år vuxit med ej mindre än — 2,300 millioner kr. Landet äger sålunda resurser, som medgifva en ny utländsk skuldsättning äfven långt utöfver nyss föreslaget belopp. Och för staten kan en dylik skuldsättning icke medföra den ringaste risk, då den för allt kan få full säkerhet och full valuta i egna skuldsedlar eller i fastigheter. På den utländska lånemarknaden skulle också ett lån af detta slag med uppgifvet ändamål att inlösa enskilda järnvägar eller bygga nya mottagas på helt annat sätt än det sista, som snarast torde ha väckt ett undrande löje.

Möjligen torde mången betänksamt ruska på hufvudet inför dessa, som det synes, alltför djärfva förslag. Sverige är ett fattigt land och får akta sig för ökad skuldsättning. Sverige är eller rättare var ett fattigt land — jag har själf en gång siffermässigt visat det, så långt möjligt varit. Men de senaste årens utveckling har lärt oss, hvilka dolda krafter som landet och framför allt folket äger. Låt dem blott på rätt sätt väckas till lif, så kan af det fattiga Sverige med tiden blifva det rika. Hvad som nu mer brister är väsentligen blott rörligt kapital. Intet är då naturligare än att af utlandet låna något af dess öfverflöd. Faran af skuldsättning är för närvarande ingen, då landets resurser äro stora och vi hålla på att lära oss att tillvarata dem, fördelen däraf stor och i ögonen fallande. Det höfves oss att tänka stort om Sveriges land och folk. Ty de förtjäna det och skola säkerligen ej svika tilltron.

Och hvad slutligen angår den invändning mot detta förslag, som kan hämtas från den utländska penningemarknadens ogynnsamma läge med däraf följande dryga villkor, så är min mening, att det längre fram icke blir

bättre utan möjligen värre i ty fall. Förhållandet till Amerika gör, att vi efter all sannolikhet för den närmaste framtiden få räkna i Europa med jämförelsevis höga räntor — detta som följd af den för Europa allt ogynnsammare handelsbalansen, hvilken hittills motvägts af de stora poster amerikanska värdepapper, som funnits i England och annorstädes. Men som häraf betydande återköp ägt rum under senare tid, kommer det att för Europa bli svårt att täcka importen från Förenta Staterna, med den följd att Bank of England ser sig tvungen att hålla högt diskonto för att hindra gulduttagning. Ju förr således vi kunna låna, dess bättre äfven i detta hänseende. Rântan äfven på de bästa papper torde snarare komma att stiga än att falla, så vidt åtminstone som man för närvarande kan se.

II.

Jag kunde här nedlägga pennan, men den intrikata frågan om den utländska betalningsbalansen och medlen att stärka den, lockar till fortsatt diskussion. Tydligt är äfven, att om också en dålig betalningsbalans icke nu bär skulden till penningförlägenheten, så tyda dock hvarjehanda tecken på, att en sådan hotar. Såsom ofvan anfördes, förete de viktigaste posterna i vårt mellanhafvande till utlandet, införsel och utförsel, för år 1898 skrämmande utsikter. Importen öfverstiger exporten med 110 mill. kr.; och om också hälften häraf eller mera är att skriva på räkningen af en ofullkomlig exportstatistik, så återstår likväl ett ej obetydligt deficit, som för ett år visserligen ej mycket betyder, men som om det upprepas — och vi veta ej huru 1899 blir — är farligt och i alla händelser innehåller ett kraftigt gif-akt för framtiden. Ty säkert är, att den glänsande utveckling, uti hvilken vi befinna oss, snart når sin vändpunkt, därest ej gränserna för den utländska betalningsbalansen kunna betydligt utflyttas. Allt manar sålunda till att se dessa svårigheter i ögonen för att i tid söka finna medel att undanröja dem.

De utvägar, som stå oss öppna, för att stärka vårt förhållande till utlandet, äro i hufvudsak trenne: att under växande själförsörjning, såsom i senaste tid skett, minska införseln eller att öka utförseln eller äntligen att höja vår utländska fraktfart. Af dessa tre utvägar skall jag här sysselsätta mig allenast med den sist nämnda eller *den utrikes sjöfarten*. Det blåser en frisk sjövind för närvarande inom vida kretsar i vårt land, såsom icke på länge varit fallet. Intresset för sjöfartsnäringen är tydligen i tillväxt. Och väl är det. Ty sjöfarten har länge legat i lägervall, oak-

tadt den utgör en af våra närmast liggande näringar och därtill har en så utomordentligt stor betydelse för den utländska betalningsbalansen. Men mycket återstår för att intresset skall leda till varaktiga resultat. Vår sjöfart har varit så djupt nere och är behäftad med så svåra fel och misstag, att det är ingen lätt sak att få den på rätt köl igen. Diskussionen om denna viktiga post uti det utländska balansproblemet är därför i dubbelt afseende ett ord för dagen.

Sveriges *sjöfart* har ej alltid varit så relativt ringa som nu. För att ej tala om 1700-talet och det Ostindiska kompaniets tid, må blott erinras om, att ännu så långt fram som på 1850-talet var Sveriges utrikes sjöfart icke så obetydlig och framför allt icke så inskränkt. Göteborgs köpmän brukade ännu på den tiden direkt från främmande världsdelar hämta de behöfliga kolonialvarorna. Redan härförinnan befann sig emellertid Sveriges utrikes sjöfart på retur; och på den leden har det sedan gått allt mera nedåt. Deltagandet i den stora oceaniska sjöfarten blef allt mindre; och om också ej den sjögående handelsflottan nedgick i tontal, så förblef den stillastående. Och det var liktydigt med definitiv tillbakagång. Ty samtidigt utvecklade sig de andra sjöfarande nationernas handelsflottor med stormande fart. Att stå stilla eller blott långsamt växa var därför liktydigt med att i grunden öfverflyglas och utträngas först från den stora interoceaniska fraktfarten, sedan äfven från den egna, mellan Sverige och främmande land.

Anledningarne till den svenska sjöfartens tillbakagång och efterblifvenhet hafva varit många. Främst bland dem må väl nämnas, att grannarne, danskar och i all synnerhet norrmän, öfverflyglat oss. Konkurrenten från deras sida har varit svårare att möta och segerrikt utvärda än all annan. Den gynnade ställning, som Norge intager på vår inrikes fart, har möjligen ock bidragit att försvaga den svenska sjöfarten. Huru som helst har grannländernas och främst Norges utveckling i förevarande afseende gått hand i hand med Sveriges tillbakagång. — Därnäst må märkas som en starkt medverkande orsak härvid, den svenska handels inskränkning till allt trängre rayon. Förut skeppades svenskt järn och trä direkt på aflägsna länder. Nu förmedlas all dylik export genom engelska och tyska hus. Och på samma sätt blott i ännu högre grad förhåller det sig med importen. En själfständig svensk importhandel existerar knappt mer. Det mesta är kommissionsaffär för utländska hus. Att denna kräftgång för den utrikes handeln skulle i ständig växelverkan öfverföras på sjöfarten, är uppenbart. — Slutligen har ock öfvergången från segelfartyg till ångfartyg bi-

dragit till samma resultat. Man följde ej med vid denna öfvergång med den raskhet som kräfdes, till en del af brist på kapital, men väl lika mycket af brist på företagsamhet. Det senare sammanhänger åter med en annan omständighet, att ångfartygsflottan från första stund kom i händerna på icke-fackmän, i det att stapelstädernas köpmän allmänt blefvo dess redare. Och hvad detta innebär, skola vi senare se.

En ungefärlig föreställning om den svenska sjöfartsnärings ställning i jämförelse med grannländernas erhålles af nedanstående siffror öfver handelsflottornas storlek i Sverige, Norge och Danmark vid slutet af år 1897 — det sista år för hvilket uppgifter stått till buds — dels i absoluta tal dels i förhållande till folkmängden.

Tontal samt ton på 1,000 af folkmängden år 1897.

(Endast fartyg om 20 ton och mer.)

	Segelfartyg Reg.-ton netto	Ångfartyg Reg.-ton netto	Samtliga fartyg Förmedladt tontal*
Norge	1,151,000	382,000	2,297,000
	543	180	1,083
Danmark	146,700	179,600	685,500
	63	77	296
Sverige	289,500	234,600	993,300
	58	47	198

Som alla internationella jämförelser är äfven denna ingalunda oklanderlig, i det att de olika tontalen ej äro fullt likvärdiga. Dock äro dessa olikheter ej så stora, att ej en i det hela riktig föreställning om det inbördes förhållandet mellan de tre ländernas handelsflottor därpå erhålles. Jämförelsen är icke för Sverige hedrande. Och ännu ogynnsammare ställer den sig, om man tager tontalet per köl. Detta utgjorde för ångbåtsflottan i Sverige 299, i Norge 446 och i Danmark 537 register ton netto. Likväl gifva dessa jämförelser ingen rätt föreställning om den verkliga underlägsenheten för Sveriges del. Denna framstår kanske bäst, om man sammanställer de i utländsk fraktfart inseglade bruttofrakterna, hvilka år 1896 utgjorde för Norge 102,5 mill. kr. eller 49 kr. pr. hufvud af folktalet, för Sverige respektive 36,5 mill. kr. och 8 kr. — för Danmark finnes ej uppgift härom. Inkomsten pr hufvud är i Norge sex gånger större än i Sverige, utvisande

* D. v. s. segelfartygens tontal + 3 gånger ångfartygens.

att icke blott absolut utan äfven relativt d. v. s. efter flottornas inbördes storlek att döma näringen i det förra landet drifves vida mera effektivt och med ett helt annat resultat än i det senare*.

Det torde emellertid vara öfverflödigt att vidare med siffror belysa den svenska sjöfartens relativa underlägsenhet och efterblifvenhet. Den här länge varit lika känd som allmänt beklagad. De mångahanda kommittébetänkanden samt utlåtanden af annat slag, som i denna sak sett dagen under senaste trettio år äro härvid bevis nog. Frågan är blott att utfinna de närmare orsakerna till det öfverklagade förhållandet samt därefter medlen att afhjälpa det. Utom de ofvan antydda allmänna anledningarna till den svenska sjöfartens underlägsenhet, måste det finnas andra mera nära ligande orsaker därtill af stor verkan. Att utfinna hvilka dessa äro, har ock städse varit främsta föremålet för de nämnda utlåtandena. Men att man härvid aldrig funnit de rätta, eller om någon en gång sagt dem, ej aktat därpå, det visar sig däraf, att man åter och åter igen söker dem.

Det spår, som man vid jakten efter orsakerna till sjöfartens ringa utveckling framför andra följt, och hvarpå man därför sett sig blind till förfång för annat, har varit de å denna näring hvilande särskilda afgifter och pålagor såsom fyr- och båkaavgifter, lastpenningar, lots- och konsulatsavgifter m. m. Och som följd häraf har man förmenat, att med dessas lindring eller aflyftande vore allt hulpet. Härvid har man emellertid ej tillbörligen beaktat, att flertalet af dessa afgifter i lika grad drabba utländska fartyg, som besöka våra hamnar, samt att deras aflyftande för den skull icke komme att i konkurrensen med nämnda fartyg öka utsikterna till lyckligare täflan för våra egna, hvarpå dock hvarje försök till upphjälpande i främsta rummet måste syfta. Endast om afgiften drabbar uteslutande de egna fartygen eller åtminstone i öfvervägande grad, blir dess efterskänkande en verklig hjälp. Så är fallet med konsulatsavgifterna, hvilka af Riksdagen beslutade restitution till $\frac{4}{5}$ otvifvelaktigt också kommer att lända vår sjöfart till fromma. I andra fall däremot, och så länge den svenska utrikeshandeln besörjes till så stor del, som ännu är fallet, af norska och utländska fartyg, är en dylik åtgärd af tvifvelaktig nytta för näringen i dess helhet, om ock de enskilda rederierna för ögonblicket känna det som en stor lättnad att se sina driftkostnader på detta sätt minska. Denna ögonblickliga lättnad medför nämligen icke under nämnda förhål-

---

* Äfven jämförelsen mellan intjänta frakter och tontalet eller fraktförtjänst per ton visar ett liknande förhållande.

landen någon stadigvarande fördel i konkurrenskampen. Den innebär dessutom en skänk till utlandets rederier, som har föga skäl för sig*.

Under alla förhållanden är det ej här, de sökta orsakerna till sjöfartsnäringens ringa utveckling äro att finna, huru mycket man än ordat därom. De träffas på vida närmare håll eller uti näringens inre organisation och sättet att drifva densamma. I största korthet kunna de så anfivas: *bristande ekonomisk koncentration* samt *icke-fackmässig ledning*. Den först nämnda bristen framgår med all önskelig tydlighet af nedanstående analys af den *sjögående ångbåtsflottan*. För segelflottan är en dylik undersökning öfverflödig, ty de anmärkta bristerna gälla icke den, åtminstone ej i jämförlig grad. Det är ock af ångbåtsflottan, som i närvarande tid näringen främst beror.

Under förra delen af innevarande år utgjordes enligt *Sveriges Skeppslista 1899—1900*** landets handelsflotta af 1,017 ångfartyg om 280,797 reg. ton netto samt 1,804 segelfartyg om 280,735 ton. Af ångfartygen, med hvilka vi här endast sysselsätta oss, äro 444 med en samlad dräktighet om 250,210 ton att räkna som "*sjögående*", hvarmed här förstås fartyg om 100 ton och däröfver, hvilka trafikera Östersjön och aflägsnare vatten***. Utaf dessa 444 sjögående ångfartyg ägas af:

rederibolag	366	om	217,382	ton
enskilde †	78	„	32,828	„

* Ur denna synpunkt bör ock den omtvistade frågan om *mätregeln* afgöras. Det vidtyftiga betänkande häröfver, som den nu sittande sjöfartskommittéen afgifvit, lämnar den punkten outhärdad, huruvida de svenska fartygen genom antagande af den engelska regeln i utländska hamnar därå skulle vinna inera än de utländska fartygen i svenska. Så vidt jag kan se, talar likväl det mesta för reservanternas mening, alltså för bibehållande af den *tyska* regeln.

** Utg. af L. Juhlin, 1899. Efterföljande sammanställningar hafva utförts af mig. Önskligt vore, att någon bearbetning af materialet t. ex. i likhet med hvad fallet är uti den Danske Skeppslistan af utgifvaren utfördes.

*** Fördelningen i sjögående och icke sjögående ångfartyg har skett efter hemorten, storleken samt trafikområdet. Sålunda voro af samtliga ångfartyg:

i kustlandskapen hemmahörande	849	om	264,104	ton
i öfriga landskap	168	„	16,693	„

Af de 849 af förra slaget voro:

100 ton och däröfver	463	med	252,720	ton
under 100 ton	386	„	11,384	„

Af de nämnda 463 större ångarne äro 3 isbrytare, 8 bogserångare o. likn. trafikerande Mälaren samt 8 (möjligen 9?) trafikerande Göta kanal, tillsammans 19 om 2,510 ton hvilka ej medräknats uti den "*sjögående*" ångbåtsflottan.

† Med "enskilde" förstås ej blott fysiska utan äfven juridiska personer, bolag alltså, hvilka emellertid ej äro rederibolag utan blott frakta sina egna varor. De "enskilde" ägarne antal är 55 och flertalet (40) äger blott 1 ångare hvar. Största på en hand befintliga tonalet uppgår ej till 4,000 ton.

Såsom häraf synes, innehafves hufvudmassan utaf vår sjögående ångbåtsflotta af aktiebolag. Man skulle då vänta sig, att i öfverensstämmelse med detta instituts tanke en stark koncentration till stora företag äger rum. Huru sig härmed förhåller, upplyses af nedanstående uppgifter om ångfartygsrederibolagens antal och storlek.

Bolagen fördelade efter antalet ägda fartyg*.

Antal bolag	Antal fartyg på hvarje bolag
I	17
2	12
2	11
I	10
I	8
2	7
4	6
7	5
8	4
11	3
24	2
111	1
<hr/>	
S:ma	174

Bolagen fördelade efter innehafda ton*.

Bolag	Ton
65	100 — 500
41	501 — 1,000
43	1,001 — 2,000
8	2,001 — 3,000
5	3,001 — 4,000
3	4,001 — 5,000
3	5,001 — 6,000
2	6,001 — 7,000
1	7,001 — 8,000
2	8,001 — 9,000
1	9,001 — 10,000

* Häruti ingå 2 segelfartyg om 1,752 ton samt 11 mindre ångare om 758 ton, hvilka medräknats, för att bolagens storlek må förbli orörd, sådan den i verkligheten är. Största antalet ångare (17) har bol. "Södra Sverige", största tonalet (9,962 ton) "Tirfing".

Detta är en helt annan bild af den ekonomiska koncentrationen än den, som man med hänsyn till bolagsväsendets stora utbredning skulle väntat att få se. I stället för ett mindre antal stora bolag, en massa dvärgföretag med 1, 2 och 3 båtar och med ett tontal ej öfverstigande 2,000 ton, medan intet enda uppnår 10,000 ton. I sanning en bedröflig bild, som bjärt sticker af mot förhållandena inom våra grannländer. Sålunda innehafves Danmarks sjögående ångbåtsflotta af 36 bolag, utaf hvilka ett (Det forenede Dampskibs-Selskab) äger 121 fartyg om 65,853 ton netto, medan flera andra äga öfver 10,000 ton hvar. Öfver Norges ångbåtsflotta föreligga inga officiella uppgifter af detta slag, dock har från kompetent håll meddelats, att ett rederi (Wilhelmsen i Tönsberg) äger 18 ångfartyg om 27,495 reg. ton, ett 13 om 13,149 ton och ett 14 om 12,666 ton*. Och till och med Finland, hvars hela ångbåtsflotta uppgår allenast till vid pass 36,000 ton, kan uppvisa ett bolag (Finska Ångfartygsbolaget) med 28 ångare om tillsammans 18,757 reg. ton netto. Vår underlägsenhet är i ögonen fallande. Ty det gäller om sjöfartsnäringen, åtminstone då fråga är om ångbåtsflottan, såsom beträffande de flesta näringar i vår tid, att utan stordrift kan den i längden ej bestå. Den lilla driften har nog sin plats uti sjöfartsnäringen liksom handverket och den lilla industrien vid sidan om storindustrien, men den tillhör segelfartygen, som här ha sin uppgift att fylla, hvilken de säkerligen skola åt sig bevara trots ångfartygen. Men för dessa åter är lösen densamma som eljes öfver allt: stor drift, ju större dess bättre. Ty endast den medgifver de inskränknings i utgifter beträffande administration, assurans och en mängd andra ting, hvilka äro första villkoret för en lyckosam konkurrens med öfriga länders fartyg. Den ringa ekonomiska koncentrationen ställer vår ångbåtsflotta i samma ställning till utlandets som den lilla driften gent emot storindustrien.

Emellertid kunde den ringa ekonomiska koncentrationen i viss mån motvägas, därest de många små bolagen voro förenade hos en och samme redare, som gemensamt skötte affärerna. I Norge, hvarest finnes en mängd små företag, är detta i hög grad fallet. I Danmark är det ock ganska vanligt. I Sverige förekommer naturligen detsamma, dock ej mer än att det alltjämt finnes 124 redare för de 174 ofvan redovisade ångfartygsbolagen; och ingen enda af desse, som sköta två och flera bolags (eller enskilda fartygsägares) affärer har 10,000 ton i sin hand. Alltså ingen sammanslutningens på detta sätt. Den svenska utrikes sjöfarten, hvad ångfar-

* Huruvida dessa rederier äro i verkligheten eller blott till namnet norsk egendom, kan jag dock ej säga. Som bekant äga engelska kapitalister ofta del uti de norska bolagen.

tygen beträffar, skötes som handtverk i stället för som storindustri — detta är den ena stora bristen uti vår sjöfartsnäringens organisation.

En annan brist ej mindre än den nu påpekade är att söka uti själfva ledningen. Redarne, som sköta ångbåtsflottan, äro på några undantag när icke fackmän. Det alldeles öfvervägande antalet af dem är köpmän och några skeppsmäklare. Men hvad detta måste ha till följd ligger i öppen dag. Ångfartygsrederiet drifves icke som själfständig näring utan som bihandling. Detta är i första hand anledningen till, att bolagen äro så små. En man, som till hufvudsysselsättning har sin köpenskap att öfvervaka, kan omöjligen räcka till att därjämte handhafva en större rederiförelse; en, två till tre båtar är allt hvad han till nöd kan sköta. Men vidare måste häraf som regel följa en icke-fackmässig skötsel och framför allt ett rederi inom mycket begränsad geografisk omkrets. Att nu för tiden drifva en större näring med utsikt om framgångsrik täflan utan fackmannamässig ledning går sannoligen icke. Det går icke inom jordbruk, industri och handel. Huru skulle förhållandet vara annorlunda inom sjöfartsnäringen? Också utmärker sig den svenska utrikes sjöfarten för sin ytterst begränsade utbredning. Köpmannen-redaren kan nödortfigt sköta en fraktfart mellan Sverige och närgränsande länder, men att gå ut i den stora interoceaniska fraktmarknaden, därtill saknar han i regeln både insikter och mod. Likväl är det just här som den svenska sjöfartsnäringen har sina förnämsta utvecklingsmöjligheter. Den måste i likhet med den norska söka att vinna terräng på den stora allmänna fraktmarknaden, i Asien lika väl som i Europa och på egna haf. Men detta är otänkbart utan skicklig fackmässig ledning, och utan att rederiet skötes som själfständigt företag för sig.

Emellertid inskränka sig ej härtill olägenheterna af att redareriförelsen handhafves icke af därtill särskildt utbildade fackmän utan af köpmän och mäklare. Köpmannen-redaren är vanligen importör och befraktar som sådan sitt rederis båtar. Ölämpligheten häraf är lika uppenbar, som att redaren tillika är sina fartygs mäklare. De alldeles motsatta intressen, som på detta sätt äro förenade i samma händer, kunna ej undgå att ofta råka i konflikt, och huru rätten då skipas dem emellan, är ej svårt att förutse. Äfven med de högsta tankar om desse redares uppriktiga vilja att förfara opartiskt, är hvarje kännare af människonaturen färdig med svaret. Ett analogt fall vore, om järnvägarnes stationsinspektörer finge drifva fraktrörelse på de järnvägar, där de äro anställda. Men som bekant är detta uttryckligen förbjudet. Det är lindrigast sagdt ett beklagligt missförhållande, att den

svenska sjögående ångbåtsflottan till största delen är lagd i så olämpliga händer, som fallet nu är. För segelflottan är det mestadels icke så illa ställt, i det att redarne här oftast äro f. d. sjökaptener, alltså till god del fackmän. Men segelflottan spelar ej mer den dominerande rollen i sjöfartsnäringen; den har oåterkalleligen tillfallit ångfartygen. Misstag och fel i afseende på dem och deras skötsel sätter därför sin prägel på hela näringen och hämmar dess utveckling.

Till dessa tvenne kardinalfel: *smådrift* och *icke-fackmässig ledning*, fel som följa det ena af det andra, kan fogas ännu ett, beträffande företagens yttre ekonomi. Det är det sätt, hvarpå företagen brandskattas genom utdelningar af årsvinsten. Ut i hvarje affär, som skötes med tanke på framtiden och med omsorg om näringen, är man angelägen om att afskrifva och fondera i de goda tiderna för att, när de onda dagarne komma — och de komma inom sjöfarten snabbare och mera oväntadt än inom andra näringar — äga kraft att härda ut. Men flertalet af de små rederibolagen behandlas af sina ägare i detta afseende, såsom hade de fallit i sjööfwares våld. Ovanligt är sålunda ej, att 25 till 30 % på aktiekapitalet uttagas af företag, som äro helt unga och utan fonder. En större vanskötsel af ett bolag kan ej tänkas. Dock vore denna vanskötsel intet att fästa sig vid, om dess följder drabbade allenast de tanklöse ägarne till företagen. Men olyckligtvis stannar det ej härvid utan går ut öfver hela näringen. Ty när de onda tiderna komma med låga fraktsatser och hård konkurrens falla dessa svaga och illa skötta bolag som löfven för höststormen eller, om de förmå hålla sig uppe, lämna de inga utdelningar. På detta sätt råkar hela näringen i misskredit. Kapitalisterna sky den och den blir vanryktad — utan egen förskyllan, endast på grund af vanvård och felaktig skötsel. Så har det varit i Sverige sedan lång tid tillbaka. De lysande konjunkturer på fraktmarknaden, som tidtals förekommit, ha medfört ett momentant uppsving, som strax därefter åtföljts af stark nedgång; och så kommer det äfven nu att gå, därest ej de anmärkta bristerna kunna afhjälpas. Därför utan kommer ej heller sjöfartsnäringen till den heder i vårt land, som den tidigare ägt och som den i så hög grad förtjänar. Ty förståndigt skött är den en af de yppersta näringskällor vi äga.

* * *

Efter angifvandet af orsakerna till den svenska utrikes sjöfartens ringa och framför allt osäkra utveckling återstår att söka medlen att häfva de förra och befordra den senare. Det är uppenbart, att det ena följer med

det andra. Kan man häfva de påpekade orsakerna till det onda, så är all sannolikhet för att denna för vårt folk så passande näring skall utan vidare snabbt uppblomma. Men därförutan synes mig ej troligt, att några åtgärder skola medföra en varaktig bättring. Åtskilliga dylika åtgärder utom de förut omnämnda lindringarne i afgifter, hvilka dock ej äro mycket att lita till, hafva föreslagits såsom inteckningsinstitutets införande och senast af kapt. G. O. Wallenberg upprättandet af en hypoteksbank för lån på fartyg. Den först nämnda åtgärden, inteckningsinstitutets införande, kan enligt sakens natur, huru nyttig och önskvärd den än må vara, icke i och för sig utöfva en synnerligen stor verkan. Den förslår ej att ingifva kapitalet tillit till sjöfartsnäringen, om den ock i viss mån kan besegra dess motvillighet att som lån bispringa den. Ty nämnda tillit kommer först då, när näringen visar sig verkligen vara lönande, ej blott för ett eller två år, utan för längre tid. Och månne ej detsamma kan sägas angående utsikterna att för en fartygshypoteksbank engagera kapitalet? Men vidare är ovisst, huruvida lättare tillgång på penningar för anskaffande af fartyg skulle hafva den verkan, som närmast bör afses, uppkomsten af stora rederibolag under fackmässig ledning. Männe ej det blott skulle åstadkomma, att vi finge 149 nya dvärgbolag om 100—2,000 ton? Och huru glädjande en dylik tillökning i ångbåtsflottans samlade storlek än vore, så komme näringen dock fortfarande att lida af de två väsentliga fel, som ofvan påpekats, och som skola, så länge de bestå, göra vår utrikes sjöfart svag och föga skickad att uthärda den konkurrens, som redan är, och den ännu svårare som inom kort stundar. Dock vill jag härmed ingalunda afstyrka de nämnda förslagen. Tvärtom förordar jag dem lifligt och anser dem otvifvelaktigt nyttiga — men de förslå ej, ty de träffa ej roten till det onda; och utan att man lyckas rycka upp den, blifva alla andra åtgärder tämligen resultatlösa.

Problemet är, huru man skall kunna koncentrera vår ångbåtsflotta eller föranleda uppkomsten af åtminstone några rätt stora rederier. Nödvändigt är ingalunda, att alla små bolag försvinna. Tvärtom är det helt visst nyttigt, att företag af alla storlekar finnas, blott man erhåller några sådana med utlandets större bolag jämförliga. Oundgängligen nödvändigt är däremot, att ledningen allmänt blir lagd i fackmäns händer, personer som ha rederi till enda och uteslutande uppgift. Möjligt är, att allt vore hulpt, om de många små bolagen, såsom ofta i Norge är fallet, förenade sig om gemensam ledning under en "disponent", såsom titeln lyder i Norge, "direktör" i Danmark. Dock tror jag icke, att de små bolagen och deras

ledare för närvarande vilja gå in härpå; icke heller är det sannolikt, att en verkligen ny kurs kommer att sättas, förr än ett eller annat stort bolag går i spetsen och visar vägen. Först då följa de smärre efter. Bildandet af ett eller några starka företag anser jag sålunda vara enda utvägen att föra vår utrikes sjöfart in uti ett lyckligare spår.

Man kunde tycka, att om uppkomsten af några stora bolag vore allt som behöfdes för att göra sjöfartsnäringen till hvad den i vårt land bör vara, så vore saken snart klar. Men det är icke så. Kapitalet har och det med skäl blifvit misstroget mot denna näring under den långa tid af vanrykt, hvarunder den lefvat. Och våra stapelstäders köpmän, från hvilka i främsta rummet företag af detta slag borde utgå, hafva förlorat hågen för kraftfullt initiativ åt detta håll. Det har gått tillbaka med den själfständiga utrikes handeln, och de utomeuropeiska världsdelarne hafva blifvit en terra incognita, som man ej gärna beträder. Det fordras särskilda lockelser och särskild uppmuntran, för att dessa betänkligheter från olika sidor skola öfvervinnas samt kapital och företagsamhet med lust vända sig till sjöfarten. Och sådan uppmuntran kan gifvas endast af — staten.

Det allmänna har i de flesta länder, allt sedan ångfartyg kommo i bruk, på olika sätt understödt sjöfarten och särskildt ångfartygen. Och sådant understöd lämnas i ganska stor utsträckning alltjämt i nästan alla länder utom Sverige. Ty hvad som i den vägen gifves sedan ett par år tillbaka till Trelleborg—Sassnitz—routen är en obetydlighet jämförd med de understöd af olika slag, som i andra länder förekomma. Understöd åt sjöfarten har gifvits på olika sätt och i skilda former: såsom understöd för upprätthållande af vissa fasta linjer, såsom seglationspremier vid interoceanisk fart samt såsom lån, räntefritt eller mot låg ränta. Af dessa olika slag af understöd synes mig blott det första och det sista, böra hos oss komma i fråga. Sålunda vore understöd för vissa fasta linjer såsom på Ryssland, Frankrike och Spanien samt Södra Amerika af stor betydelse, dock kanske mindre för sjöfartens utveckling än för handelns. Jag förbigår därför här denna form af understöd för att uteslutande fästa mig vid den sista eller lån, enär intet annat understöd så direkt främjar det syfte, som bör främst afses, eller uppkomsten af stora företag. *Lån på billiga villkor* för anskaffande af fartyg är den sporre, som jag tror skulle sätta företagsamheten i rörelse och skapa de föregångs-bolag, hvaraf oss göres behof. Detta är alltså enligt min mening det sätt, hvarpå sjöfartsnäringen kan på en gång radikalt och snabbt bringas upp i jämnhöjd med grannländernas. De stora bolagen skola våga sig ut på den stora oceaniska fraktfarten

de måste från början skötas fackmässigt och komma sålunda att i båda nu anförda afseenden visa de öfriga rederierna vägen.

Om sätt och villkor för statslåns erhållande behöfver jag ej mycket orda. Mångahanda former härför gifvas. Men som ett oeftergifligt villkor bör sättas, att de bolag som erhålla understöd redan uppnått en viss minimistorlek samt att sådant lämnas endast för fartyg med viss större dräktighet. Utan dessa villkor skulle möjligen det afsedda syftet helt och hållet förfelas. Som ett förslag må följande framställas: staten meddelar lån till bolag, hvilka redan äga ett nettotonnage af minst 10,000 ton för anskaffande af fartyg om minst 1,000 tons nettodräktighet. Lånen gifvas intill halfva beloppet af fartygets pris samt under fem år räntefritt och under fem eller sju år mot 3 % ränta samt amortering, så att efter 10 eller 12 år skulden för hvarje fartyg är gulden. Som säkerhet för lånets återbetalande lämnas första in-teckning uti fartygen. Beloppet af lån, som åt ett bolag finge utgifvas, borde ock bestämmas t. ex. till 3 eller 5 millioner kr., äfvenså totala summan som på detta sätt finge disponeras t. ex. 20 mill. kr. Ett understöd af detta slag komme ej att kosta staten mer än 5 à 600,000 kr. om året, alltså icke mer än lastpenningarne, som af staten uppbäras, och som man så ifrigt eftersträfvat att få efterskänkta. Ett på sist anförda sätt gifvet understöd skulle dock visa sig vara af jämförelsevis föga värde, medan däremot samma summas användning på nu föreslaget sätt mänskligt att döma borde verka som den kraftigaste häfstång till sjöfartens upphjälpande. Hvad slutligen den statsfinansiella sidan af saken angår, behöfver jag blott erinra om, att uti fon-den för enskilda järnvägars anläggande, hvilken nu är öfverflödlig, såsom jag uti Majhäftet af denna tidskrift anförde, medel finnas disponibla; och hvad som i öfrigt för detta ändamål vore af nöden finge i utlandet upplånas.

Jag återkommer härmed till hvad jag ofvan yttrat, att staten bör snarast möjligt upptaga ett större utländskt lån dels för att lätta den tyngd som nu hvilar på all rörelse, och som icke utan men kan länge fortfa-ra, dels för att höja sjöfartsnäringen och därmed göra den till den faktor uti vår utländska betalningsbalans, som den kan och bör blifva. Men om någonsin kan man här säga, att det är fara med dröjsmål både i ena och andra afseendet, fara därför att vi behöfva med det snaraste öka medlen för nämnda betalningsbalans, men framför allt fara därför att konkurrensen inom sjöfarten antagligen snart blir vida större, än den nu är. Hvarje-

handa tecken tyda nämligen på, att Förenta Staterna med det första komma att kasta sig på sin utrikes sjöfart för att återställa den till hvad den var före inbördeskriget, och för att äfven på detta område blifva en stormakt af första ordningen och kanske den främsta. Hvad som skall göras för höjande af vår utrikes sjöfart bör alltså göras snart. Eljes kommer det lätt att heta — för sent.

Om förrättande af val genom valsedlars insändande med posten.

Af

Aktuarien I. Flodström.

Antalet af de i val till vår riksdags Andra kammare deltagande har, för omedelbara och medelbara val sammanräknade, i procent af hela antalet röstberättigade* utgjort:

År	Å landsbygden.	I städerna.	I hela riket.
1872	16,1	41,1	19,1
1875	16,7	36,7	19,5
1878	16,7	39,5	20,3
1881	19,5	45,2	23,7
1884	20,8	47,4	25,2
1887 {			
förra valet	44,4	62,9	48,1
senare valet	31,3	56,5	35,9
1890	33,3	59,4	38,5
1893	37,5	61,8	42,4
1896	40,6	63,0	45,3

Visserligen har deltagandet i valen, såsom af dessa siffror framgår, nästan för hvarje valperiod blifvit lifligare. Särskildt medförde riksdagsupplösningen och de nya valen våren 1887, då tullskyddssystemets öde skulle afgöras, en kraftig uppryckning, och procentsiffran för de deltagande har efter den tiden aldrig gått tillbaka till samma låga ståndpunkt som där-

* Bland "röstberättigade" äro i denna uppsats icke medräknade de, som eljest vore valberättigade, men som genom underlåtenhet att gälda sina kommunalutskylder förverkat sin rösträtt.

föret. Men den har icke heller någonsin efteråt varit så hög, som vid valen till majriksdagen, och de data, som bekantgjorts rörande innevarande års valkampanj, berättiga knappast till antagande för 1899 af afsevärdt bättre resultat än under närmast föregående valperioder. Erinrar man sig den lifliga agitation, som bedrefs till 1887 års val, och vikten af de intressen, som striden då gällde, synes det också vara sannolikt, att man icke ens för framtiden får göra sig förhoppning om synnerligen större valfrekvens i vårt land, åtminstone så länge formerna för valen blifva oförändrade.

En jämförelse med andra europeiska länder i detta hänseende är, på *sitt* sätt, för oss förödmjukande. Enligt Statistiska öfversiktstabeller för olika länder i Statistisk Tidskrift (årg. 1898) utgjorde vid senast hållna val, motsvarande dem till vår Andra kammare, antalet deltagare i procent af antalet röstberättigade i Nederländerna 76,7, i Spanien 73,7, i Frankrike 71,1, i Norge 70,4, i Tyska riket 68,1, i Grekland 66,7, i Storbritannien 60,9, i Danmark 59,7, i Schweiz 58,9 och i Italien 58,5. I Belgien är deltagandet i valen obligatoriskt. Endast i Österrike finna vi en siffra, understigande den svenska, eller 41,8.

Till en del kan Sveriges underlägsenhet i detta hänseende förklaras genom den stora öfvervikt, som landsbygdsbefolkningen hos oss äger öfver stadsbefolkningen. Såsom af tabellen å första sidan framgår, är nämligen frekvensen å landsbygden mycket mindre än i städerna; men bland Västeuropas länder (Finland undantaget) är det intet, som har relativt fåtaligare stadsbefolkning än just vårt eget, af hvars hela befolkning städernas innebyggare utgöra endast omkring 20 procent. Om vid 1887 års första val stadsbefolkningen i Sverige varit relativt lika stor som i Väst-europa öfver hufvud — d. v. s. uppgått till omkring 44 procent —, så skulle för hela landet deltagarnes antal hafva i procent af de röstberättigades uppgått till 52,5. Men äfven denna siffra är, näst Österrikes, den lägsta af de ofvan uppräknade.

Det måste dock betraktas såsom ett stort missförhållande, att *mer än hälften* af de till deltagande i riksdagsmannaval berättigade underlåta att begagna sig af sin rösträtt*. En representantkår bör ju så sammansättas, att den bildar ett troget uttryck för valmanskåren i dess helhet — så troget som med bestående valmetoder öfver hufvud låter sig göra; men detta önskemål vinnes naturligtvis icke genom val, i hvilka mindre än hälft-

* Om man till de röstberättigade räknar äfven dem, som eljest ägt valrätt men ej guldit sina kommunalutskylder, skulle vid 1896 års val deltagarnas antal endast hafva uppgått till 38,7 % (på landsbygden 37,7 % och i städerna 41,5 %) af de röstberättigades.

ten af valmännen deltaga. Visserligen låter det säga sig, att de försumlige få skylla sig själfva, om deras intressen åsidosättas; men *när* berättigade intressen verkligen icke tillgodoses och missnöje skapas i landet, då är det en klen tröst att veta, att det onda varit själföfvålladt.

Det förtjänar därför mer än väl att tagas i betraktande, om icke det låter sig göra att på något sätt framkalla ett lifligare deltagande i våra riksdagsmannaval, än som hittills framträd.

Ett påbud om obligatoriskt deltagande i valen — efter Belgiens föredöme — vore visst ett radikalt medel att öka frekvensen vid dem, men detta medel är förmodligen icke lämpligt för våra förhållanden. Hvad hos oss kan göras lär väl endast vara att söka aflägsna de hinder, som möjligen finnas för valfrekvensens spontana tillväxt.

Ett mäktigt sådant hinder är *den personliga inställelsen*. Att så är förhållandet antydes af den ofvan påvisade olikheten mellan valen i städerna och valen på landsbygden, och påståendet torde för öfrigt vara så tillräckligt bekräftadt af hvars och ens personliga erfarenhet, att någon utförligare bevisning för detsamma icke behöfver förebringas. Än har man en lång väg till vallokalen; än hindrar en resa, en sjukdom, en tillfällighet; än glömmar man att passå på tiden; än drar man sig helt enkelt för besväret eller för obehaget att stå och trängas i en osund vallokal och där i timal vänta på att ens namn skall bli uppropadt; och än — sist men icke minst — har man mer eller mindre svårt att få nödig ledighet från sitt dagliga arbete.

Det har länge yrkats på, att valen skulle hållas å söndagar, och i enlighet med detta yrkande har äfven söndagen i allt större utsträckning vunnit användning såsom valdag, dock endast på landsbygden*. Men utom det, att genom valens förrättande å söndag de olägenheter, som äro förbundna med den personliga inställelsen, endast delvis blefve aflägsnade**, komme det alltid att kännas stötande för religiösa sinnen, om den kyrkliga hvilodagen skulle författningsenligt offras för ett rent världsligt ända-

* År 1896 var söndagen valdag i 53 valkretsar å landet (icke i någon stadsvalkrets).

** Skiljer man söndagsvalen år 1896 från de öfriga omedelbara valen å landsbygden och beräknar valfrekvensen för hvardera gruppen särskildt, erhålles för de förra 50,3 och för de senare 39,4 procent. Skillnaden är stor nog för att visa, att det ringa deltagandet vid landsbygdens val icke *uteslutande* beror på politisk likgiltighet och att lämpliga anordningar kunna kraftigt bidraga till frekvensens höjande. Men det vid söndagsvalen uppnådda resultatet är å andra sidan också genom sin egen obetydlighet ägnadt att ådagalägga, att valens allmänna förrättande å söndag (eller fridag) icke vore en åtgärd, af hvars genomförande man ägde att hoppas, att ett *tillfredsställande* valdeltagande skulle väckas till lif. Ty en valfrekvens af 50 procent är ju långt ifrån att kunna kallas tillfredsställande.

mål; och det är ju långt ifrån några tvingande skäl som tala därför. Ett annat yrkande har varit, att en gemensam valdag skulle bestämmas för hela riket. Huru genom en sådan åtgärd ett liffligare deltagande i valen skall kunna vinnas, är dock svårt att inse, utan under förutsättning af ett påbud, att valdagen äfven skall betraktas såsom en högtidsdag, hvarunder arbete är förbjudet. Men de svenska riksdagsmannavalen äro långt ifrån att bära någon högtidsprägel; och att med konst söka förlåna dem en sådan, torde komma att utfalla på ett mindre lyckadt sätt.

Det enklaste och på samma gång mest effektiva sättet att bli kvitt de svårigheter, som den personliga inställelsen medför, är att upphäfva bestämmelserna därom helt och hållet och i stället stadga valsedlarnas *insändande genom allmänna posten*. Där denna vunnit en sådan utveckling och fungerar på ett så tillfredsställande sätt som hos oss, är den personliga inställelsen fullkomligt obehöflig. Någon konsekvens med denna inställelse är det för öfrigt icke ens nu. Skulle det ligga någon idé däri, så borde den ske *inför valförrättaren*. Men detta är, såsom bekant, hos oss endast fallet i sådana städer, som ensamma äga att sända en eller flera riksdagsmän (och i dessa endast, om det blott finns en lokal för röstsedlars aflämnande); i andra städer samt på landsbygden inställer man sig icke inför den slutliga valförrättaren utan inför magistrats eller kommunalstämmas ordförande, som därvid endast är ett slags mellanhand. Det är mycket enklare att innesluta sin valsedel i ett kuvert, adresserad till vederbörande valförrättare, och lägga detta i närmaste postlåda; och man deltagar på detta sätt i valet lika bra och säkert som genom att personligen aflämna sin röstsedel å vallokalen.

Detta omröstningssätt har — jämte det personliga — varit använt ett par gånger vid Liberala valmansföreningens i Stockholm profval före de allmänna valen. Därvid har iakttagits, att med valsedel — som insändts i *slutet kuvert* — skolat följa *egenhändigt underskrifven* och *bevitnad* uppgift om den väljandes bostadsadress vid det föregående årets början samt kvarter och tomtnummer; att brevet skolat adresseras till *profvallokalen* och insändas antingen *med posten* eller *med valman*, som personligen infunnit sig, hvarvid dock hvarje valman endast ägt aflämna *ett* valbref; samt att valbrevet bort vara aflämnadt till valförrättarne *före valförrättningens slut*. För allmänna val utan personlig inställelse torde emellertid en något strängare metod vara af nöden, hvartill ett förslag här må framställas.

Före hvarje val borde på kommunernas bekostnad och genom kommunalbetjäningens försorg till hvarje röstägande utdelas ett *valkonvolut*,

hvari denne egde inlägga sin röstsedel*. Konvoluten skulle i öfre kanten å framsidan vara försedda med vederbörandes *nummer* enligt röstlängden samt namn och adress. Om ett sådant konvolut borttappades eller ej komme sin rätte innehafvare tillhanda, skulle denne äga att på begäran utfå nytt konvolut, betecknad med samma nummer men med tillägg af en bokstaf (*a, b, c, o. s. v.*), utmärkande konvolutets egenskap af dupplett-exemplar. Om så i röstlängden antecknades, att dupplett blifvit utlämnad, blefve naturligtvis det ursprungliga exemplaret ogiltigt och kunde ej användas i bedrägligt ändamål.

Baksidan af konvolutet skulle innehålla en af den röstgäande af-gifven samt af två personer bevittnad förklaring, *att röstsedeln af honom själf inlagts i konvolutet* samt att konvolutet af honom själf förseglats.

Valkonvolutet, med adress till vederbörande valförrättare, finge sedan nedläggas i närmaste postlåda för att fritt postbefordras eller kunde af den röstgäande personligen, om han t. ex. önskade förvissa sig att det i rätt tid skulle hinna sin bestämmelse, inläggas i en vid vallokalen på lämpligt sätt anbragt vallåda.

Ett valkonvolutets framsida finge alltså exempelvis följande utseende:

No 08523	<i>Byggmäst. Carolus Olsson</i> <i>Bergsgatan 113</i>	Fri post- befordran
<i>Till Valförrättaren</i> <i>vid valet till Riksdagens Andra kammare</i> <i>den 15 september 1920</i>		
<i>i</i>		
<u><i>Stockholm</i></u>		

* Med valkonvolutet kunde äfven följa ett cirkulär, innehållande alla för valmännen behöfliga upplysningar om valet och sålunda tjänstgörande som kungörelse om den blifvande valförrättningen.

Och dess baksida:

Att inneslutna röstsedel af undertecknad själf i detta konvolut inlagts samt att konvolutet af mig själf förseglats, betygar:

(Namn:) *Carolus Olsson*

(Titel:) *Byggmästare*

(Nuv. adress:) *Bergsgatan 113*

Herr Carolus Olssons egenhändiga namnteckning intygas af:

(Namn:) *E. A. Bergman*

(Titel:) *Snickare*

(Adress:) *Pilgatan 83*

(Namn:) *Herman Andersson*

(Titel:) *Handlande*

(Adress:) *Valhallavägen 260*

Sedan tiden för valkonvolutens insändande tilländalupit, blefve den närmaste åtgärden att ordna dem i nummerföljd, hvarvid snart visade sig om möjligen två konvolut med samma nummer blifvit inlämnade. Därefter skülle namnen granskas efter röstlängden och anteckning ske för dem som deltagit. Först efter det denna yttre granskning fullbordats beträffande *hela* det inkomna röstmaterialiet, skulle konvoluten — hvari röstsedlarna borde med *enkel eller dubbel hopvikning* vara inneslutna — öppnas och röstsedlarna öppnade kastas i en urna, hvarur de, efter att hafva blifvit blandade om hvarandra, sedan finge upptagas till uppläsning såsom vanligt.

På detta sätt anordnade skulle valen komma att försiggå med mycket större bekvämlighet för valmännen än vid personlig inställelse, utan att garantierna mot obehörigas deltagande blefve mindre. Valfrekvensen skulle utan minsta tvifvel tilltaga i hög grad och representationen erhålla en mera verkligt representativ sammansättning, utan att valens förrättande på söndagar, gemensam valdag med konstlad högtidsprägel eller obligatoriskt deltagande behöfde tillgripas.

Om manspillan i krig.

Af

Docent Olof Örström.

“I dag skall slaget stå. — Batterierna brösta af och inta sina ställningar. Infanteriet marscherar framåt. Man laddar kanonerna; magasinerna i gevären fyllas. Sex tusen meter skilja stålkanonernas gap, två tusen meter är det mellan bajonetterna . . . och bataljen börjar redan. En förfärlig eld. — Hvarje granat, som kastas, springer nu i luften öfver fiendens hufvuden och strör ut tvåhundra femtio projektiler öfver en yta betäckt af människor. Människor och hästar krossas under detta regn af järn och bly. Och under detta hagel af dödar, närma sig bataljonerna hvarandra. Två tusen meter! Nu börja kulor af liten kaliber, fina, koketta, silfverhvita, spetsiga, att hvissla och döda, träffa och gå midt igenom eller studsa tillbaka och krossa; salvorna följa på hvarandra, och hela band af kulor, täta som hagel, snabba som blixten, fara fram öfver slagfältet. De kanoner, som dödat sina motståndare midt emot och fått fria händer, vända sig mot bataljonerna, kasta mot dem ett regn af järn och strö högar af lik på den blodiga marken. — Ammunitionen börjar tryta . . . milliontals patroner och tusentals granater betäcka den sönderhackade marken med sina kopparhylsor och sina hvassa skärfvor . . . men elden fortsättes alltjämt . . . alltjämt . . . så länge de tömda patronköken kunna ersättas med nya! *Hälften af de stridande ligga redan i dödsrosslingarna.*“

Så skildras en strid i närvarande tid af en fantasirik författare (Drumont). I verkligheten hafva de erfarenheter, vi erhållit från nutida krig, bevisat något helt annat. Tre krig hafva under den sista tiden förts med fullt moderna vapen: det kinesisk-japanska, det grekisk-turkiska och det

spansk-amerikanska. I samtliga hafva förlusterna varit förvånansvärdt små. Tio tusen greker stredo mot minst lika många turkar oafbrutet i trettio timmar i Melunapasset och förlusterna voro — ett femtiotal döde och etthundrafemtio sårade på hvardera sidan. Femtio tusen turkar stormade och intogo Damokos-höjderna, som voro besatta med trettiotusen greker. Turkarnes förluster öfverstege ej tvåtusen och grekernas voro betydligt mindre. Amerikanernas totalförluster under det senaste kriget uppgingo icke till fem hundra stupade och två tusen sårade. Spanjorernas förluster voro lika obetydliga.

Må vara, att härarne i dessa tre sista krig icke varit synnerligen stora, så äro dock förlusterna äfven *relativt* mycket obetydliga.

För de flesta krig saknas tillförlitliga uppgifter om antalet stupade och på grund af sjukdomar eller sår omkomne liksom äfven om själfva härarnes storlek. Det är knappast mer än från tysk-franska kriget, och här blott från tyskarnes sida, som man har något så när exakt förteckning öfver antalet stupade och på grund af sjukdomar omkomne. För alla öfriga krig äro uppgifterna osäkra och sväfvande. Beträffande Napoleons krig härskar fullkomlig ovisshet om de verkliga förlusterna. Det är icke möjligt att genom arkivstudier och jämförelse mellan de olika officiella rapporterna o. d. komma till någon visshet. Likväl gifves det en väg att sådana förutan komma till mycket positiva resultat för en del krig. Så väl Frankrikes förluster under Napoleon som Sveriges från och med Karl XII:s tid kunna ganska exakt *beräknas*. Vi skola i korthet visa, huru och på samma gång till hvilka resultat, man på denna väg kommer.

Sverige hade sin första ordentliga folkräkning år 1751. Det fanns vid det tillfället en ofantlig öfvertalighet af kvinnor. Man har alltid ansett, att denna till större delen berodde på Karl XII:s stora krig i århundradets början och ryska kriget 1741. Naturligtvis kan det ej bestridas, att dessa krig till någon del sänkt mankönets numerär, men att de ej inverkat mycket, visar sig vid en undersökning af 1751 års befolkningssiffror fördelade efter ålderskullar. I fall Karl XII:s krig borttryckt en stor del, låtom oss säga hälften, af den manliga vapenföra befolkningen, skall detta synas i densammes åldersklasser, ända tills de årskullar dött ut, hvilka varit med i kriget.

Granska vi nu befolkningens åldersfördelning 1751, skall man i den icke kunna upptäcka några synnerligen betydande spår af de härjningar, det långvariga kriget skulle hafva orsakat. Freden slöts 1721 efter 20 års oafbruten fejd. Krigets offer kunna således ej sökas i de årskullar,

som äro födda efter 1700. Ty hur det än var, måste dock rekryterna vara manbara, innan de utskrefvos. Vid 1751 års folkräkning hafva således endast de män, som voro 50 år och däröfver, deltagit i det stora nordiska kriget. Vore nu den vanliga förutsättningen om dessa krigs massmördande verkan riktig, så borde den manliga befolkningen öfver 50 år hafva utgjort en relativt mycket svag procent af hela folket. Men så är ingalunda förhållandet. De manliga åldersklasserna öfver 60 år uppvisade 1751 större procentsiffror än någonsin senare. Åldersklasserna 56—60 år förete åter mycket låga procentsiffror, men dessa äro tydligtvis beroende af den missväxt med ty åtföljande epidemier, som i medlet af 1690-talet hemsökte Sverige så väl som hela Europa. Denna uppfattning får sin fullkomliga bekräftelse därigenom att äfven de motsvarande kvinnliga åldersklasserna (56—60 år) äro jämförelsevis lika svaga. Åldrarne 51—55 år förete däremot ingenting anmärkningsvärdt. Den manliga befolkningens åldersfördelning 1751 är med nyss nämnda undantag fullkomligt normal och har alldeles icke något utseende som tyder på en stark decimering genom krig i de högre åldrarne.

Sveriges folkmängd i femåriga åldersklasser 1751.

Åldersår	Mankön	Kvinnkön
0—5 år	121,058	122,225
6—10 ”	86,240	88,414
11—15 ”	87,078	88,234
16—20 ”	77,273	82,487
21—25 ”	71,818	81,813
26—30 ”	67,030	75,190
31—35 ”	57,480	63,583
36—40 ”	50,455	55,446
41—45 ”	43,533	49,066
46—50 ”	38,261	44,103
51—55 ”	33,577	42,779
56—60 ”	24,659	33,937
61—65 ”	26,292	40,316
66—70 ”	19,695	28,238
71—75 ”	12,321	19,356
76—80 ”	5,995	9,380
81—85 ”	3,724	6,371
86—90 ”	1,327	2,023
Däröfver	623	1,038

Vi se af denna tabell, att könens åldersfördelningar harmonisera. Där det ena könet har starka åldersklasser, har det andra lika så, och omvänt. Särskildt beaktansvärda äro 1691—95 års åldersklasser (56—60 år). De äro mycket svaga, men i samma grad för bägge könen, och de närmast äldre åldersklasserna äro talrikare så väl för män som kvinnor. Hade kriget borttryckt en stor del af den manliga befolkningen skulle detta hafva visat sig vid en jämförelse mellan de mankönets åldersklasser, som 1720 voro närmast öfver och under manbarhetsåldern. De, som voro under denna gräns, måste hafva varit förskonade; de som varit öfver densamma måste hafva varit med och drabbats af olyckorna. Just på denna punkt borde en starkt framträdande skillnad i antal förefinnas, om manspillan varit stor. Men 51—55 års åldersklasser äro i relation till 46—50 års ej svagare än de kunde varit, om blott den naturliga dödligheten inverkat. Af yttre våldsam inverkan å 51—55-åringarne synes ej ett spår. Det absoluta antalet mellan 46—50 år lefvande män utgjorde, såsom af tabellen synes, 38,261 och mellan 51—55 år 33,577.

Någon skarp gräns mellan 50 och 55-åringarne är omöjlig att upptäcka. För öfrigt fanns det 1751 ungefär 130,000 män — säger och skrifver 130,000 — som voro födda på 1600-talet, och hvilka således samtliga för ålderns skull kunnat deltaga i Karl XII:s krig. Är icke detta det kraftigaste vittnesbörd om, att Sverige 1721 icke var blottadt på vapenföre män.

Medan sålunda verkningarne af hungern i slutet af Karl XI:s regering framtråda med all önskvärd tydlighet både bland män och kvinnor (små årskullar), så äro krigets spår, hvarom man från barndomen fått en så storartadt hemsk uppfattning, 30 år senare totalt igensopade.

Må vara, att jag icke kunnat beräkna, huru stora förlusterna varit uttryckta i tal, så framgår dock med tillräcklig tydlighet af det som anförts, att uppgifterna om de förödelse, som öfvergått den manliga befolkningen i Karl XII:s krig, varit, lindrigast sagdt, mycket öfverdrifna.

Den frågan tränger sig då ovillkorligen på en, huru hafva legenderna om dessa förluster och om befolkningens tillstånd uppstått? Det fanns många samverkande orsaker härtill. Först och främst förändringen i styrelseformen. För frihetstidens ledande män var det till gagn att framställa enväldets åtgöranden i de dystraste färger. En annan viktig orsak var otvifvelaktigt själfva härens rekrytering. Vi veta, att detta skedde genom lega och värfning. Då indelningsverkets resurser ej räckte till, försökte Karl XII med tvångsutskrifningar. Tanken på allmän värneplikt föresväfvade honom. Men denna idé kunde naturligtvis under sådana tids-

omständigheter icke vinna insteg i folkets hjärtan. Hade icke indelningsverket blifvit antaget, för att bonden och hans söner skulle slippa göra krigstjänst! Då nu Karl XII gick utöfver värfningssystemet och ingen hemmansägare sålunda kunde vara säker för krigstjänst, kan man förstå, att en allmän jämmer och veklagan skulle uppkomma, att inga flera människor funnos att taga till krigstjänst. Detta hindrade dock icke, att mycket manskap fanns, lämpligt till krigstjänst, men ingen ville ikläda sig knekttröjan. Slutligen kan ock nämnas ännu en orsak. Ända tills i våra dagar har det ansetts för en stor ära att ha slagit ihjäl så många fiender som möjligt. Det är miles gloriosus — den skräflande soldaten, som fann det med sin krigarära tjänligt, att duka upp fantastiska skildringar om blodbad och strider, som i verkligheten varit ganska oskyldiga. Man har sett allt genom fantasiens förstoringsglas. Det ena med det andra hjälper till att förklara, hur legenderna uppkommit.

Från och med 1749 hafva vi noggranna uppgifter om folkmängdens förändringar. Det blir härefter möjligt att med siffror angifva åtminstone på ett ungefär krigens förluster, nämligen tack vare uppgifterna om *årliga antalet dödsfall* i olika åldrar och kön. Alldenstund våra krig efter 1750 förts utom landets gränser, hafva de uteslutande drabbat vapenföre män. De kraftigaste manliga åldersklasserna (21—40 år) hafva helt naturligt varit mest i elden, och deras mortalitet är också under krig i ögonen fallande stor. Frågan blir nu att afskilja det antal döde, som den vanliga mortaliteten i alla fall skulle hafva borttryckt; ty denna verkar lika väl under krigsår som annars. Om en här t. ex. 2 år deltagit i krig, kunna ej alla, som i densamma strukit med, hafva dött af fältlivets strapatser och fältslag. Den ordinära dödligheten följer med öfverallt och bör dragas ifrån. Det gäller att bestämma denna som den minsta möjliga; fråndragas därefter de på detta sätt funna talen, få vi tydligtvis krigens maximiförluster. Och det är i själfva verket icke så svårt att beräkna, huru stor mortaliteten utan krig skulle hafva varit, emedan det immanenta dödlighetsförhållandet mellan könen är en variabel; som mycket obetydligt ändrar sig år från år. Genom att jämföra mankönets dödlighet med kvinnkönets under en viss följd af år, finner man lätt den gräns, under hvilken den förra icke kan gå. — På detta sätt komma icke blott de med, som omkommit under själfva fälttågen utan äfven de, som efter härarnes upplösning återvändt hem och dött af fältlivets sviter. För ett land, som fört krig endast utanför sina egna gränser — hvilket varit fallet med det egentliga Sverige efter Karl XII — blir denna beräkning fullt uttömmande.

Något annorlunda gestaltar sig saken för ett land, öfversvämmadt af fiendehärlar och utsatt för många och långvariga belägringar. En belägrad fästnings civila befolkning drages med i eländet och är denna mycket talrik, kan dess förhöjda dödlighet öka hela landets; dock är det hufvudsakligen ålderstigna personer och barn, som då duka under.

Af Sveriges krig efter 1750 är det hufvudsakligen blott två som förorsakat någon större manspillan, Gustaf den III:s ryska krig 1789—90 och finska kriget 1808—09. De öfriga hafva varit mycket obetydliga. Sveriges deltagande i sjuåriga kriget karakteriseras till fullo af Fredrik II:s ord vid fredsunderhandlingarnes inledande: "Jag har ej haft något krig med svenskarne, visst har jag hört, att min general Belling haft något gräl med dem; men han låter väl tala med sig." Likaså hafva Sveriges deltagande i kriget mot Napoleon och fälttågen mot Danmark och Norge kostat föga folk. Några hundra i hvardera på sin höjd. Mankönets dödlighet uti åldrarne 21—40 år är knappast synbart förhöjd under dessa krigsår. Annorlunda är förhållandet under åren 1789—90 och 1808—09. Mankönets dödlighet var då i förhållande till kvinnökönets jämförelsevis stor. Nedanstående tabell visar mankönets dödlighet jämfördt med kvinnökönets så väl under normala år som krigsåren 1789—90 i åldrarne 21—40 år uti 10-åriga åldersklasser.

Aflidne män mot 100 döda kvinnor

År	uti lefnadsåren 21—30	uti lefnadsåren 31—40
1786	118	105
1787	114	110
1788	128	111
1789	200	201
1790	163	124
1791	102	98
1792	107	95

Huru stor mankönets dödlighet i förhållande till kvinnökönets skulle hafva varit åren 1789—90, om landet då haft fred, kan väl ej exakt bestämmas, men att den ingalunda blir för stor, om den sättes lika med 102 uti åldrarne 21—30 år och 95 uti åldrarne 31—40 år synes fullt tydligt af tabellen, och angifva således dessa tal proportionens minimum.

Den faktiska dödligheten var:

År	pro mille		absolut		
	uti lefnadsåldern 21—30	31—40	uti lefnadsåldern 21—30	31—40	
mankön {	1789	20,4	27,4	3,475	4,121
	1790	16,0	17,0	2,677	2,536

kvinnkön	{	1789	10,2	13,6	1,936	2,207
		1790	9,8	13,7	1,852	2,211

Mankönets ordinära minimidödlighet beräknad efter de här ofvan funna minimaltalen (102 respektive 95) skulle hafva utgjort uti de båda åldersgrupperna respektive:

1789	10,4 och 12,9 %
1790	10,0 och 13,0 „

Afdragas dessa minimalt från de ofvan gifna dödstaten, så blir krigets maximiförluster för åldrarna 21—40 år:

	pro mille	absolut
1789	10,0 och 14,5	1,703 och 2,181
1790	6,0 och 4,0	1,004 och 596
	Summa för bägge åren	5484

Denna summa, 5,484, är icke alldeles uttömmande. Vi veta, att stamsoldater öfver 40 år gamla tjänat i hären, äfven som att rekryter under 20 år upptagits i regementena. Inom dessa åldrar, som så att säga ligga på gränsen mellan fullt vapenföra och icke vapenföra, blir beräkningen mycket svävande och osäker, helt enkelt emedan krigsförlusterna i dessa åldrar föga skönjas i den allmänna dödligheten; men därför kan man också med skäl antaga, att de varit af ganska ringa omfång. Totalsumman under bägge åren kan ej öfverstiga 1,500 personer. Allt som allt blir manspillan i 1789—90 års krig ungefär 7,000 man.

Förlusterna i 1808—09 års krig äro beräknade på samma sätt som de för 1789—90, hvarför tabellerna ej tarfva vidare förklaring.

Aflidne män mot 100 döda kvinnor.

År	uti lefnadsåren 21—30	uti lefnadsåren 31—40
1801	117	103
1802	116	100
1803	114	100
1804	119	107
1805	114	102
1806	110	102
1807	118	104
1808	153	127
1809	147	117
1810	118	117

Den faktiska dödligheten var:

	År	pro mille		absolut	
		uti lefnadsåldern		uti lefnadsåldern	
		21-30	31-40	21-30	31-40
mankön	1808	17,6	18,6	3,265	2,841
	1809	19,6	22,9	3,563	3,474
kvinnkön	1808	11,5	14,6	2,363	2,476
	1809	13,3	19,5	2,719	3,275

Mankönets ordinära minimidödlighet pro mille:

1808 12,6 och 14,6 ‰

1809 14,6 och 19,5 „

Alltså, krigens maximiförluster för åldrarna 21-40 år voro:

	pro mille		absolut	
	uti lefnadsåldern		uti lefnadsåldern	
	21-30	31-40	21-30	31-40
1808	5	4	928	611
1809	5	3,4	909	516

Summa för bägge åren 2,964

Denna summa är naturligtvis ej heller uttömmande. Det är samma förhållande som uti 1789-90 års krig. Men under alla omständigheter faller lejonparten af förluster uti åldrarna 21-40. år. Totalförlusten af i 1808 och 09 års krig stupade och på grund af sår och sjukdomar omkomne utgör 4,000 på sin höjd. Detta är ett förvånansvärdt litet tal. Man vet ju, att kriget fördes med uppjudande af landets yttersta militära och ekonomiska krafter, de hygieniska anstalterna för härens bevarande voro öfver all beskrifning usla och "blomman af landets ungdom" förgicks. Kriget med Ryssland och Danmark 1808 och 09 hafva sänkt mankönets numerär med blott 3 à 4 pro mille; och hvad landtvärnet beträffar, så har under bägge åren tillsammans säkerligen blott 1,000 (eller 3 procent) af de utskrifna omkommit genom fälttågen. Då dödligheten inom hela befolkningen under dessa två år var ovanligt stor, skulle man kanske kunna förmoda, att den var förorsakad af kriget. Det förhåller sig likväl icke så. Bägge åren voro missväxtår, ett förhållande, som alltid höjer dödligheten i ett land, hvars befolkning till största delen lefver af jordbruk. För öfrigt var den år 1808 (33,9 ‰) icke så stor som 1772 (37,6 ‰) och 1809 (39 ‰) icke på långt när så stor som 1773 (52,6 ‰). Dessutom kan man väl ej gärna tänka sig något större kausalförhållande mellan exempelvis barnadödligheten i södra Sverige och dödligheten bland trupperna i Norrland och Finland. Af de gjorda dekuktionerna framgår, att högst 12 à 13,000

svenskar omkommit genom krig efter 1750, och att Karl den XII:s långvariga fejder ingalunda varit öfver höfvan mannamördande.

Som en parallell till och ett stöd för mina deduktioner här ofvan kan äfven erinras om professor Fahlbecks undersökning af i krig döde adelsmän inom de utslocknade adliga ätterna. Antalet är förvånansvärdt ringa. "Af 839 ätter dogo i krig 372 personer, däraf myndige ogifte 262, gifte 92, omyndige 18. Därtill omtala källorna 25 individer som dött i fångenskap, däraf 15 myndige ogifte, 10 gifte. Blott 379 vuxne män eller 8,6 % af samtliga räknade hafva sålunda dött i fält och fångenskap. — En likadan räkning af i krig döde uti enledsätterna gifver för dem ej större tal än 12 däraf 1 friherrlig och 11 adlige utgörande allenast 2,4 % af samtliga undersökta enledsätter. — Af det anförda framgår, att död i krig icke kan hafva för adelsätternas utslocknande i Sverige haft så synnerligen stor betydelse." Vi se, att så långt tillbaka i tiden man kan gå för att statistiskt kontrollera krigsförlusterna, dessa stanna långt under, hvad man väntat. Och i själfva verket förhåller det sig nog så med alla krig, ehuru vi icke kunna för hela befolkningen gå utöfver Karl den XII:s tid och för adeln icke längre tillbaka än till 1626.

Men det är icke blott i Sveriges krigshistoria, som förluster i krig uppgifvits mycket större, än de i verkligheten varit; öfverallt möter oss samma öfverdrifna uppfattning om antalet stupade i krig. De romerske historieskrifvarnes uppgifter om manspillan i krig äro alldeles fenomenala. Så t. ex. skulle det andra puniska kriget hafva kostat en och en half million människor lifvet endast i Italien, Spanien och Sicilien; Caesar skulle hafva nedlagt 1,192,000 fiender, och i Pompejus' fälttåg, utom i de borgerliga krigen, skulle 2,183,000 man hafva omkommit. Men vi behöfva icke hålla oss till gamla tiden eller historiens gryning för att träffa på oerhörda öfverdrifter af detta slag. Man behöfver blott läsa skildringen af secessionskriget i Förenta Staterna 1861—65. Utaf Svedelius—Nyströms handbok i statskunskap och af illustrerad världshistoria få vi veta, att vid Antietam lågo 26,000 man på slagfältet, att Nordstaterna förlorade 14,000 man vid Fredricksburg, medan vid Murfreesborough stupade 25,000 man och vid Gettysburg Södern förlorade 36,000 och Norden 23,000 man o. s. v. Totalförlusten i hela kriget uppgifves för Norden till 294,000 man döda och 1,100,000 man sårade och för Södern till 200,000 döda och 750,000 sårade. Dessa siffror för Södern kunna vi granska utan något egentligt statistiskt material, endast med användning af vanligt sundt förstånd. Den fria befolkningen i Södern uppgick till ungefär 5 millioner, däraf naturligt-

vis blott hälften mankön. Efter befolkningens i Unionen sammansättning efter ålder år 1870 kan man antaga att högst $\frac{1}{3}$ häraf utgjordes af de åldrar, ur hvilka härarne kunde rekryteras d. v. s. ungefär 800,000. Af dessa skulle nu hvar fjärde hafva stupat och af de återstående 600,000 sårats — 750,000. Orimligheten af dessa siffror ligger sålunda i öppen dag.

Beträffande förlusterna i Napoleons krig, de största och blodigaste i nyare tiden, kan man ganska nöjaktigt bestämma dem enligt samma principer, som användts för bestämmande af motsvarande svenska. Allmänt antages, att minst 2 millioner fransmän stupat under den första republiken och kejsardömet. Det är de författare, som äro mest blygsamma, som stanna vid denna siffra. En fransk läkare, Lagneau, uppgifver, att 2,122,000 människor omkommit i revolutionskrigen och 2,000,000 under Napoleons regering. Emot dessa stora tal strider emellertid först och främst det förhållandet, att Frankrikes folkmängd på samma geografiska territorium som nu under den tiden synes hafva ökats mer än någonsin senare.

Frankrikes folkmängd utgjorde:

1789	26,000,000
1801	27,349,000 (verklig folkräkning)
1806	29,107,000 („ „)
1811	29,092,000 (uppskattning af prefekterna, för låg?)
1821	30,461,000 (verklig folkräkning)

Emot dessa tal, hvilka ovedersägligen ådagalägga en hastig folkökning under åren 1801—21 hafva framför allt historieforskare opponerat sig. De hafva helt enkelt påstått, att inbördes fejderna under republikens första tid och sedan kejsardömet stora krig måste hafva hindrat hvarje folkökning. Hade de tagit behörig hänsyn till det statistiska materialet, hade deras uppfattning måst i betydlig grad modifieras. De hade nämligen då funnit, att förlusterna i Napoleons krig varit mycket mindre, än de förmenat.

De första folkräkningarne i Frankrike anses vara föga noggranna, kanske just därför, att de lämnat andra resultat, än man väntat. Det finns emellertid andra omständigheter och afgörande sådana, hvilka bekräfta folkräkningarnes riktighet, och på samma gång lämna ojäfviga bevis på att förlusterna i Napoleons krig ej öfverstigit 400,000 man af fransk nationalitet. Detta ådagalägger först och främst själfva befolkningsrörelsen under kejsardömet. Födde, döde, förhållandet mellan de dödas kön samt födelseöfverskottet förete i stort sedt ingenting afvikande från fredliga år.

Födde och döde i Frankrike från den 22 sept. 1805 t. o. m. 1818 i 1,000-tal.

År	Födde	Döde			Födelseöfverskott	Mankönets dödlighetsöfverskott öfver kvinnönets dödlighet
		mk.	kvk.	Summa		
1805 ^{22/9}	255	116	108	224	31	8
1806	916	402	379	781	134	23
1807	925	413	389	803	121	24
1808	912	400	372	773	139	28
1809	933	391	357	748	184	34
1810	931	378	351	730	201	27
1811	926	397	368	766	160	29
1812	883	403	365	769	114	38
1813	895	408	366	774	120	42
1814	994	467	405	872	121	62
1815	953	393	369	762	190	24
1816	968	368	355	723	245	13
1817	944	384	366	750	193	18
1818	914	377	377	755	159	0
						370,000

Liksom för Sverige hade det varit lämpligt att för Frankrike blott jämföra dödligheten för hvardera könet under den kraftigaste åldern (21—40 år). Det låter sig likväl icke göra. Antalet dödsfall i Frankrike under Napoleons tid är icke specialiseradt efter åldersår. Man måste därför jämföra hela antalet aflidne mankön med hela antalet aflidne kvinnor. Vid en granskning af dödligheten i Frankrike under hela århundradet finner man strax, att åtminstone lika många män som kvinnor dö hvarje år. Detsamma skulle då tydligtvis hafva varit förhållandet under det första kejsardömet. Antalet i Napoleons krig omkomne män kan alltså ej öfverstiga mankönets dödlighetsöfverskott under samma tid och dessutom för de två följande åren 1816 och 1817. Orsaken hvarför dessa två års dödlighetsöfverskott måste räknas med är, att en del af de soldater, som dött eller försvunnit i främmande land icke blifvit inregistrerade under dödsåret. Med 1817 års slut synes detta vara fullbordadt och 1818 har fullkomligt normala förhållanden. En lag antogs för öfrigt 1817 af innehåll att alla under krigen försvunna, om hvilka man ej erhållit några upplysningar skulle inregistre-

ras som döda. Sätts nu krigsförlusterna för Frankrike under det första kejsardömet lika med mankönets dödlighetsöfverskott under hans regering och de två därpå följande åren erhålles ett antal af 370,000, såsom det af tabellen framgår.

Men det finns ännu ett sätt, oberoende af uträkningen här ofvan, att få fram de Napoleonska krigens förluster. Det sker enligt samma principer, som användts för att undersöka förlusterna i Karl den XII:s krig. 1851 års folkräkning är den första i Frankrike, som lämnat uppgifter om befolkningens fördelning efter ålder och kön. Krigens förluster måste därför sökas i de åldersklasser, som äro 55 år och därutöfver. I motsats till åldersfördelningen i Sverige 1751, hvilken icke har något ovanligt utseende, synas i den franska spåren af kriget mycket tydligt. Det är en skarpt markerad skillnad mellan femårsgruppen 50—55 år och 65—60 år.

På 100,000 af hela befolkningen kommo 1851 uti åldrarne:

45—50 år	2,947	mankön,	2,922	kvinnkøn
50—55 ”	2,908	”	2,874	”
55—60 ”	2,064	”	2,326	”
60—65 ”	1,653	”	2,017	”
65—70 ”	1,314	”	1,471	”
70—75 ”	933	”	1,018	”

och mot 1,000 kvinnor kommo män uti åldrarne

45—50 år	1,008
50—55 ”	1,012
55—60 ”	887
60—65 ”	828
65—70 ”	894
70—75 ”	917

År 1851 tillhörde 55—65-åringarne dem, som voro utskrifningspliktiga under kejsardömet, nästa femårskull, dem som uttogos under konsulatet och ur den sista gruppen, 70—75-åringarne, rekryterades direktoriets krigshävar. En sak visa tabellerna här ofvan med mycken tydlighet. Republikens krig hafva varit mindre blodiga än kejsardömet.

Som bekant äro kvinnorna i de högsta åldrarne alltid öfvertaliga, och med tilltagande ålder växer öfvertaligheten. Det kunde därför med skäl anses, att kvinnkønnet i alla åldrarne öfver 55 år borde vara öfvertaligt äfven utan krig. Då det emellertid framför allt gäller att få maximsiffror för krigsförlusterna, kan man likväl antaga att de bägge könen varit lika talrika i åldrarne 55—65 år, om ej kriget varit. Den stora under-

taligheten af mankön, som faktiskt finns och som utgör 113 pro mille i femårsgruppen 55—60 år och 172 pro mille i nästa femårsgrupp, kan således helt och hållet skrivas på krigens räkning. Beträffande de två öfriga femårsgrupperna (65—75 år) är det alldeles uppenbart att kvinnkönet äfven utan krig skulle varit några procent öfvertaligt och voro därför krigens härjningar i dessa årsklasser endast en 30 å 50 pro mille. Det är alltså de årskullar som blifvit födde 1785—90 och 1790—95 och som ingått i manbarhetsåldern 1805—10 och 1810—15, hvilka hufvudsakligen lidit af krigens. Såsom ofvan nämnts, hafva de årskullar, som blifvit manbare 1810—15 förlorat 11,3 % af hela sitt antal och de, som blifvit manbare 1805—10, hafva förlorat ända till 17,2 % af sitt antal. Det återstår att bestämma storleken af respektive femårsgrupper i åldrarna 20—25 år för att erhålla det verkliga antalet i krigens omkomne. Enligt normala förhållanden utgöra 20—25-åringarne af mankön aldrig öfver 4,500 på 100,000 af ett lands folkmängd, hvarom man lätt kan öfvertyga sig vid en studie af befolkningens åldersfördelning i Sverige från 1751—1890 och Frankrike från 1851. Då Frankrikes befolkning under Napoleons tid ej öfversteg 30 millioner utgjorde således 20—25-åringarne ej fler än 1,350,000. Genom vanlig ränteräkning blir förlusttalet för de bägge femårsperioderna:

$$\begin{array}{r} 1,350,000. 11,3 \text{ } \% = 152,550 \\ 1,350,000. 17,2 \text{ } \% = \underline{232,200} \\ \phantom{17,2 \text{ } \%} = 384,750 \end{array}$$

I nästa femårsgrupp blir förlusttalet 50 å 70,000 och i den sista 30 å 40,000. Huru många af dessa omkommit före eller efter kejsardömets proklamerande är omöjligt att afgöra. De flesta få väl anses ha stupat under motsvarande tidsperiod, i annat fall skulle republikens sista krig reduceras till rena bagateller. För öfrigt betyder ett par 10 tusental för många eller för få öfverförda till den ena eller andra perioden ingenting. I hufvudsak inverkar detta ej på slutsiffran, som i hvarje fall ej kommer att öfverstiga 400,000. Men detta öfverensstämmer förvånansvärdt väl med mankönets dödlighetsöfverskott under kejsartiden och de två första åren därefter. Hvad göres oss nu efter denna framställning mera vittne behof? Den ena beräkningen är grundad på förhållandet mellan de dödas kön under samma tid händelserna timade, den andra på befolkningens köns- och åldersfördelning några årtionden senare. I förra fallet gällde det blott att addera, i det senare att beräkna luckorna som kriget gjort i befolkningen. Bägge beräkningssätten äro fullkomligt oberoende af hvarandra och likväl hafva de gifvit ungefär samma slutsumma, det ena 370,000 det andra 380 å

400,000. I bägge fallen äro beräkningarne utförda med tanken fästad vid att låta krigens förluster framträda så stora som möjligt, och då de visat sig ej öfverstiga 400,000, kunna vi vara förvissade om, att de ej heller varit större.

Till slut må anföras tyskarnes förluster i 1870—71 års franska krig, alldenstund detta är det enda större, om hvilket finnas nöjaktiga statistiska uppgifter.

Förlusterna utgjorde: Stupade eller döde af sår 28,278
döde af sjukdomar och olycksfall 12,147.

Af dessa senare skulle en del hafva dött äfven under fredstid, enär härens styrka uppgick till öfver en million. Det är således blott 3 à 4 procent af härens numerär, som duktat under i följd af krig. — — — — Förorsaka krig i regel en minskning af de krigförande makternas folkmängd? Ingalunda. Det är stäldt utom allt tvifvel att Europas folkmängd under tiden för franska republikens och kejsardömet's krig ökades ganska ansenligt. England hade 1789 ungefär 12 millioner invånare, men 1821 19 millioner. Tysklands folkmängd var 1789 knappt 28 millioner men 1815; oaktadt det lidit mer än något annat land af krig och utpressningar, öfver 30 millioner, och hvad själfva Frankrike angår är det lika säkert att dess folkmängd ökats med 2 à 3 millioner från 1801 till 1821. I Förenta Staterna gaf 1860 års folkräkning till resultat 31,400,000 invånare men 1870 års 38,500,000, och af denna ökning är endast 2,467,000 beroende af inflyttning. Den romerska republiken är ett eklatant exempel på en forntida stat, hvars folkmängd under ständiga krig från århundrade till århundrade tillväxte.

Det står således fast som ett ovedersägligt faktum, att krigens förluster varit mycket mindre, än hvad man i allmänhet föreställt sig. Krigen hafva endast inom tränga gränser sänkt de vapenföre männens numerär och dödligheten inom skilda åldrar har knappt förskjutits af ett stort krig. Det är med befolkningsrörelsens förändringar som med jordens olika utvecklingsskeden. Evolutionen är den mäktigaste företeelsen, men man har ej märkt den. Lifvets alldaglighet har föga uppmuntrat till vetenskaplig undersökning och därför också i årtusenden föga studerats, men allt, som gjort afbrott uti lifvets vanliga, enformiga regler, har uppmärksammat och synats, i de flesta fall med förstoringsglas. Detta är själfva roten och upphofvet till de öfverdrifna skildringarne om manspillan i krig.

Om proportionalval i svenska riksdagen.

Af

Fil. kand. **Sigurd Hausson.**

Redan vid den första tvåkammarriksdagen väcktes förslag om proportionsval till vissa, de s. k. politiska utskotten. Då arbetsordningen för den nyorganiserade representationen skulle uppgöras, framlade landshöfding S. G. v. Troil härom motion*. Ståndstidens rön voro för honom bestämmande. De två högre stånden hade då i utskotten blott alltför ofta stått enhälligt mot de båda andra och den förseglade sedeln blindt bestämt så väl slutkläm som motivering. "Man bör visserligen hoppas", yttrade v. Troil, "att den nya representationens båda kamrar skola möta hvarandra med mindre stridiga åsikter i afseende på mången för fosterlandet viktig fråga, än förhållandet varit inom den gamla; men ehuru båda utgångna ifrån folket, äro dock dessa kamrar genom olika valsätt tillkomna, och det ligger i begreppet af hvarje tvåkammarsystem, att den första kammaren måste vara mera konservativ, på samma gång som den i afseende på statens medel vanligen är mera gifmild än den andra. Olikhet förefinnes alltså äfven nu, och det vore därför i hög grad önskvärdt, att man redan från början af de nya utskottens samarbete, kunde förebygga ledamöternas gruppering kammare mot kammare." Som anmärkt inskränkte v. Troil sitt förslag till de utskott — konstitutions-, stats- och bevillningsutskotten, "som i mer eller mindre mån hafva en politisk karakter", medan enkla majoritetsval fortfarande skulle äga rum till banko-, lag- samt i allmänhet särskilda och tillfälliga utskott, "i hvilka fack- och sakkunskap företrädesvis måste vara representerade".

* Mot. II K. 1867 n:o 2.

Det utskott — Andra kammarens enskilda — hvartill motionen remitterades, var ännu gynnsammare stämdt för proportionalvals-system än förslagsställaren själf. Det erkänner*, att detta valsätt har företrädre "framför alla andra" däruti, att det betryggar minoriteten mot majoritetens förtryck och "skulle med tillfredsställelse se det tillämpadt icke allenast vid val af ledamöter i de tre s. k. politiska utskotten, utan ock vid alla andra val, dem riksdagen har att företaga och där samma valsätt kunde användas". Om utskottet icke dess mindre afstyrkte, skedde det med hänsyn därtill, att stadganden om utskottsvalmetoden — med rätta — ansågos vara af för viktig konstitutiv natur för att införas blott i en arbetsordning.

Trots den välvilja mot proportionalvalmetoden, som sålunda gafs tillkänna, fick spørsmålet hvilat ända till 1878. Innan dess hade mycket förändrats. Fasta partigrupperingar hade åstadkommit åtminstone i andra kammaren, där landtmannapartiet då redan länge enväldigt suttit inne med makten. Det var förmenta missbruk, ej framtidssfarhågor, hvilka utgjorde motiv för den utförliga motion "Svenska Riksdagens" berömde författare vid detta års riksdag afgaf till förmån för ett mot minoritetspartierna gynnsammare valsätt**. Motiveringen var här uttömmande. För att tillfredsställande fylla sin uppgift såsom utredande riksdagsfrågorna och sammanjämkande meningarne borde utskotten, hette det, sammansättas af de i de särskilda ämnena sakkunnigaste, erfarnaste och tänkesätten hos de olika meningsfraktionerna bäst representerande männen. Endast genom en så åstadkommen inbördes kritik kunde förslag och utlåtanden åvägbringas, som på en gång tillgodosåge det allmännas och de enskilda intressenas befogade anspråk. I utlandet ansåge man som en plikt att i utskotten inrymma platser äfven åt minoriteten, "väl vetande, att den makten hafver och ledes af omtanke för det allmännas bästa ej behöfver frukta för att förlora i betydighet, därför att den mening, som man söker göra gällande, undergår kritikens skärseld". Utredningen blefve därigenom bättre, sammanjämkningen också lättare. Genom det rådande systemet förrycktes utskottsinrättningen från sin i grundlagen gifna bestämmelse och förvandlades till ett blott partiorgan. Hade det ännu icke gått därhän, berodde det endast på den af våra kamrar, som har till uppgift att verka såsom en återhållande kraft. Men den ena kammaren kunde af den andras hänsynslöshet nödgas förfara på samma sätt för att bereda sin pluralitets mening framgång eller likställighet i utskottet, och sålunda kunde den förseglade sedeln blifva den

* II K. Ensk. Utsk. 1867 Bet. [n:o 1].

** Mot. II K. 1878 (af H. L. Rydin) n:o 157.

afgörande makten vid bestämmande af utskotts utlåtanden och förslag. Hvar-dera utskottshalfvan, representerande hvar sitt fientliga parti, kunde komma att anse för sin plikt att handla i öfverensstämmelse med sin kammares pluralitets befallning och de politiska klubbarne så komma att öfvertaga hufvudrollen i allt riksdagsarbete. Helt annorlunda, därest proportionsval infördes — motionären förordar det i Danmark använda systemet. Utskotten kunde då blifva, hvad de äro ämnade, nämligen ett utval af de särskilda meningsfraktionernas förtroendemän i förhållande till hvarje fraktions styrka. Den sammandrabbning af olika meningar, som tillhör allt politiskt lif, kunde sålunda äga rum i utskottet och utveckla det mest opartiska och bästa och så vidt möjligt alla anspråk uppmärksammande utlåtande, hvilket genom den utredning, som sålunda försiggått, borde kunna blifva en vägledning för besluts fattande i stället för ett utlåtande, som blott angifver, hvad det härskande partiet inom utskottet dekreterat. Att genom en sådan anordning det härskande partiet ej behöfde förlora något i makt, ådagalade Danmarks senaste riksdagshistoria, på samma gång den visade, hvilket inflytande utskottens sammansättning haft på betänkandena, vid hvilka minoriteten alltid haft sina motförslag, som ej kunnat undgå att förskaffa gehör åt och belysning af den sida af en sak, som ett enhälligt partiutlåtande är egnadt att dölja. I flera fall skulle utskottets utredning göra debatten öfverflödig eller underlätta densamma, om någon af minoriteten sattes i tillfälle att i utskottet bevaka dennas billiga anspråk. En proportional utskottstillsättning skulle genom det uttryck däri kunde gifvas åt de inom båda kamrarne skiftande opinioner i sin mån bidraga att närmare sammanhålla såväl båda kamrarne som de skilda elementen inom riksdagen och främja ett godt samarbete.

Mera kan knappast sägas till förmån för proportionalval vid riksdagens utskottstillsättning. Mången skall väl också anse, att det sagts för mycket. 1878 års konstitutionsutskott var i alla händelser ingalunda tillfreds och i kamrarne föll förslaget utan votering. Utskottet menade tvärt om, att erfarenheten äfven från länder, där partistriderna utmärkte sig för synnerlig skärpa, visat obehöfligheten, af dylika stadganden. Den benägenhet för åsidosättande af minoritetens skäliga anspråk, som vid rösträtens utöfning för val af representantförsamlingar framträdde såsom ett karaktersdrag hos majoriteten, hade i fråga om representantförsamlingars val af egna komitéer, byråer eller utskott i allmänhet ej visat sig starkare än att den kunde af majoriteten själfmant begränsas. Den vid valen till de svenska riksdagsutskotten möjligen förekommande partiensidigheten

läte sig förklara däraf, att majoriteten i ena kammaren tillhörde samma parti som minoriteten i den andra, hvadan kammarmajoriteterna med afseende härå till äfventyrs ansett sig, utan men för ärendenas behandling i utskotten, kunna vid dessa val med större frihet följa sina politiska böjelser. Minoritetens anspråk borde tillgödoses i kraft af representanternas känsla utaf en gemensam plikt att i främsta rummet tillse det allmännas fördel. En olägenhet vore, att det framställda förslaget sannolikt komme att leda till fastare partisammanslutningar med skarpare gränser sins emellan. Danmarks exempel vore intet gynnsamt vittnesbörd om proportionalvals-systemets förmåga att minska partislutningarne*.

v. Troil hade yrkat proportionalval blott till de "politiska" utskotten, Rydin föreslog dem för utskotten i allmänhet. 1896 och 1897 framställdes förslag om proportionalvals-systemets användning vid *samliga* val inom riksdagen**. Jämte och måhända framför de af Rydin så starkt framhållna lämplighetsskälerna träda i dessa förslags motiveringar påstådda rättshänsyn. "Rättvisa och billighet" gent emot minoriteten kräfva lagligt tillförsäkrande åt denna af en proportionell andel i utskottsplatserna — det är här hufvudargumentationen. Båda åren finner konstitutionsutskottet önskvärdt, att de olika partigrupperingarne blefve representerade efter sitt antal; om det icke dess mindre afstyrker, sker det endast, emedan en praktiskt användbar valmetod ännu icke framställts. — Sedan dess har frågan hvilat.

* * *

Proportionsval har på senare tider i synnerhet här i Sverige börjat få anseende som ett politiskt universalmedel. Därmed kunna botas representationens brister och afvärjas den allmänna rösträttens vådor. I synnerhet de matematici, som tagit itu med uppgiften att på rent teoretisk väg utan hänsyn till praktiska svårigheter vid tillämpningen lösa det invecklade metodproblemet, hafva till den grad förälskat sig i proportionalvals-systemet, att de utan vidare finna rättvisa och billighet kräfva dess tillämpning på *alla* samhällsområden. Och ej underligt att så är. Det ligger blott alltför nära till hands att fatta samhället som en matematisk summa af inbördes likställda individer. Detta stämmer godt med häfdvunna liberala teorier och principer. Uppfattas samhället som en yttre mekanisk konglomeration utan annat inre sammanhållande band än det additions-

* 1878 K. U. Bet. n:o 12.

** Mot. II K. 1896 (af S. v. Palme) n:o 113, 1897 (af I. Nydahl) n:o 147.

tecken ett gemensamt territorium eller i bästa fall en gemensam härstamning gifver, är det alldeles i sin ordning att man på matematisk-fysikalisk väg söker lösa representationsproblemet. Detta problem innebär för en sådan åskådning ingenting annat än åstadkommandet af en möjligast korrekt fotografisk reproduktion i förminskad skala af samhället i dess helhet, d. v. s. af de enskilda individerna. "De vanskligheter proportionalitetsproblemet annars förorsakar", säger t. ex. G. Cassel i en uppsats *Om proportional Representation**, bortfalla till största delen, så snart man bildat sig ett klart begrepp om representationsproblemet i hela dess utsträckning. Det ligger i begreppet representation, att väljarne skola fatta beslut beträffande en del frågor, men öfverlåta detta värf till ett mindre antal personer, emedan det stora antalet väljare icke lätt själf kan fungera som rådgärande och beslutande församling. Valet betyder då en koncentration af väljarne, hvarvid hvarje väljare antingen öfverlåter sin beslutande rätt åt en person eller möjligen fördelar den på flere". Sålunda förvandlas valet helt enkelt till en fullmaktsöfverlåtelse, och representationen kommer intet annat att betyda än en allmän folkförsamling med af praktiska hänsyn förestafvad obligatorisk fullmaktsröstning. Hvarje representant har så många röster i representationen, som han själf har vid valet erhållit. Blott om en minoritet är så liten, att dess särskilda representerande komme i strid med koncentrationsprincipens kraf på begränsning, äger en oemotvarighet rum mellan representationen och det folk den afbildar. Cassels system är frukten af en konsekvent genomförd åskådning. Skada blott att den följdriktigt medför representationens upplösning. I en fråga af vital beskaffenhet är det icke allenast möjligt, utan jämväl ganska sannolikt, att blott tvenne partier skarpt stå mot hvarandra. Har hvardera en afgjord ledare, en man med hufvudet högre än det öfriga folket, skola rösterna dela sig mellan blott dessa. Representationen skrymper samman till tvenne fullmaktsförsedda individer, af hvilka den ene alltid öfverröstar den andre, en dualistisk cesarism, hvarur medborgarkriget och samhällsupplösningen framskyftar. I andra system än Cassels är principen fördold i "rättvisa" och "billighet" och allehanda matematiska formler, men det är ändock alltid samma princip. Och den principen är falsk.

Ty samhället är ej blott en mekanisk sammangyttring af individer. I verkligheten är samhället alltid en gent emot individerna stående, låt vara af individerna bestående själfständig makt. Lika litet som individen låter sig bestämma med tillhjälp af minsta kvadratmetoden eller ett mate-

* *Tilskuoren* 1896 junihäftet.

matiskt uttryck à la *Quetelets l'homme moyen*, lika litet utgöres samhället af individernas summa eller det allmännas intresse af de enskilda intressenas medeltal. Låt vara att samhället är en funktion af individerna, i matematisk form kan den dock icke erhålla uttryck, minst i den form ett enkelt additionstecken angifvör. En sann representation är den, som till fullo tager till vara samhällets bästa, men ingalunda säkert den, som bäst afspeglar samhällets beståndsdelar. Siciliens stråtröfvare eller Corsicas banditer hafva intet representationskraf. Den bästa representationen är den, som i vidsträcktast möjliga mån ställer till samhällets förfogande de individuella krafter, af hvilka detsamma är i behof, den bästa valmetoden den, hvilken låter ur valet framgå just en sådan representation, den samling personer, som bäst är skickad taga i tu med de uppgifter, till hvilkas lösande den väljes. Det är i själfva verket ett axiom, inför hvilket alla enskildes på "rättvisa och billighet" grundade kraf att på ett eller annat sätt göra sig gällande falla maktlösa till jorden. Inför samhället hafva vi alla orätt.

För de flesta, som behandlat proportionalvalproblemet, är emellertid detta en förborgad sanning. Den ende, som oss veterligt därifrån sökt sin utgångspunkt, är prof. T. N. Thiele* i Köpenhamn och äfven han, endast under antagandet af en visserligen obevisad förutsättning. Thiele söker nämligen valmetodernas princip "icke i hvarje väljares eller listas förhållande till den enskilde kandidaten, utan i den olika grad af tillfredsställelse, som de röna genom de samlade kombinationer af kandidater, om hvilkas val det slutligen kan blifva fråga". Nu är det klart, fortsätter Thiele, att en lista eller dess väljare uppnå full tillfredsställelse, när alla namn å den lista, som användts, finnas i den kombination, som segrar, och att öfver hufvud tillfredsställelsen växer, när antalet n växer af de namn, som den har gemensamma med listan. För att värdera tillfredsställelsen att få många partikamrater valda, noggrannare att få den n :te vald, sedan man är säker på $n-1$ val, därför fordras emellertid kännedom om ändamålet med valet och den uppgift de valde hafva.

Häri ligger sanningen. Det är uppgiften de valde skola fylla som är afgörande för valmetoden, det objektiva kriterium vetenskapen måste använda. Tillfredsställelsen hos väljarne — det kriterium Thiele själf närmast framhåfver — är dettas subjektiva korrelat, men i verkligheten fullt motsvarigt endast under den af honom postulerade men visserligen ej alltid befintliga förutsättningen, att uteslutande samhällshänsyn bestämma måt-

* T. N. Thiele, *Om Flerfoldsvalg*. I Oversigt over det K. Danske Videnskab. Selsk. Forh. 1895 ss. 415 ff.

tet af samhällsmedlemmarnes tillfredsställelse. Men fattar man denna väljarnes tillfredsställelse — såsom Thiele gör — identisk med det mått, hvori samhällsintresset ställes till freds, kan man visserligen göra hans följande framställning till sin.

“Skall en styrelse eller regering väljas, som har att besluta och handla, så är enighet eller åtminstone ett fast flertal inom denna en så viktig sak, att hvarje ny röst däri, alltså hvarje ökning i de valda kandidaternas antal betyder något stort och gifver lika mycken tillfredsställelse, som den första segrande kandidaten på en lista eller t. o. m. större.”

“Gäller det att åstadkomma ett utskott till allsidig pröfning af en sak eller förespråkare för väljaremassans olika meningar, så ligger tillfredsställelsen i det första valet. Det är en ringa tillfredsställelse att erhålla två förespråkare för samma sak eller sluta munnen till på kritiken.”*

“Mellan dessa båda ytterligheter ligger en mångfald af öfvergångsfall. — — — Här är fordran på proportionalitet i valet på sin plats. Här bör det talrika partiet visa sin styrka genom att genomdrifva talrika val; men tillfredsställelsen af det andra, tredje o. s. v. valet bör märkbart af taga, om öfverdrift skall undvikas.”

I korthet äro i dessa citat angifna grundsatserna för all rättfärdig valteknisk politik. En styrande, förvaltande korporation kräfver majoritetsval, en utredande möjligast tillgodoseende af alla äfven obetydliga minoriteter. Emellan dem ligga öfvergångsfall. Men öfverallt bör de valdes uppgift bestämma valmetoden. Endast därigenom kommer valet att ske till samhällets tillfredsställelse.

* * *

Sedan sålunda en utgångspunkt vunnits för bedömandet af den ena eller andra valmetodens företråde, kunna vi öfvergå till en undersökning af i hvad mån krafven på proportionalvalsystemets tillämpning inom vår svenska riksdag ega befogenhet. Vi hafva dock icke för afsikt att göra denna undersökning uttömmande. Sålunda förbigå vi helt och hållet de val, som tillfälligtvis må finnas nödiga eller endast i de olika arbetsordningarne påbjudas. Beträffande de i riksdagsordningen föreskrifna men endast vid särskilda tillfällen förekommande valen — nämligen af deputerade att med konungen öfverlägga om ärenden dem han pröfvar hemliga

* Thiele ådagalägger i denna sista sats tydligt, att det egentligen är den samhälleliga eller på samhälleliga hänsyn grundade tillfredsställelsen, hvarmed han räknar.

böra hållas; af den nämnd, som bestämmer konunga- och tronföljareval vid förefallande skiljaktighet mellan kamrarne; af den nämnd, som afgör om antalet förmyndare för omyndig konung, då kamrarne ej därom åsämjas; samt af den nämnd, som har att å riksdagens vägnar utse förmyndare — beträffande dessa val vilja vi endast anmärka, att de alla äro af så speciell natur eller afse en uppgift med sådant kraf på allmänt förtroende, att enbara enkla majoritetsval sällan äro betryggande. En bestämmelse om konklavval* och kvalificerad pluralitet, alltså åsyftande ett mera allmänt förtroende för de valde, huru svårt det än är att åstadkomma en *praktisk*-effektiv sådan, vore i åtskilliga af dessa fall på sin plats. Regentvalmetoden sådan den nu föreligger, kan med rätta — för att använda prof. Thieles terminologi — karakteriseras som en tyrannisk valmetod, då det i och för sig ingen orimlighet är, att hälften af endera den svenska riksdagens kamrar — fjärdedelen af den svenska representationen — utser om ej unionskonungen, så åtminstone den svenske kandidaten till de Förenade rikenas troner. Hvad åter det s. k. hemliga utskottet beträffar måste allt väntas af väljarnes takt: afgörande äro de ärenden, om hvilka konungen med detsamma vill öfverlägga, och den situation, hvarunder det sker. Det kan vara en utrikespolitisk fråga, där det allmänna förtroendet är hufvudsaken och konklavval med kraf på kvalificerad pluralitet den rätta metoden; det kan vara unionspolitiska förhållanden, som förmå konungen att äska detsamma, i hvilket fall en förtrolig förhandling i legal form med kammarpluraliteternas främste kan bringa största frukt och majoritetsval vara den riktigaste formen för utseendet; eller slutligen det kan gälla en inrikespolitisk situation, en ministerkris t. ex. kan gifva anledning till valet, i hvilket fall det må finnas af vikt, att en allsidig representation af meningsfraktionerna medelst proportionsval kommer till stånd. Rörande dessa val — vi upprepa det — är det omöjligt uppställa någon allmängiltig norm; här måste all lit ställas till de väljandes politiska takt och sociala sinne.

Öfriga val, som riksdagen har att företaga, kunna lämpligen inordnas under fyra grupper:

1. *Val af kontrollnämnder;*
2. *Val af myndigheter till garanti för medborgerliga rättigheter;*
3. *Val af förvaltande myndigheter;*
4. *Utskottsval.*

I korthet skola de hvar för sig behandlas.

* Med *konklavval* tillåta vi oss beteckna en valförrättning, vid hvilken de väljande ej må åtskiljas utan att hafva fullgjort sin uppgift.

1. *Val af kontrollnämnder.* Hit hänförliga äro endast val af revisorer. En granskning sådan som den, hvilken åligger statsrevisionen, fordrar en möjligast mångsidig betraktelse. Därifrån få oppositionspartierna ej uteslutas. Den kontroll samhället just af dessa partier i särskild mån väntar, kan ej heller åstadkommas genom majoritetens opartiska val. Det kan väl i allmänhet sägas, att statsrevisionen till betydande del är en kontroll just med majoritetens egen förvaltning. I densamma har därför minoriteten en på samhällshänsyn grundad rätt att efter eget skön blifva representerad. Proportionsvals-system eller t. o. m. en minoriteterna än mer tillgodoseende valmetod är här på sin plats.

2. *Val af myndigheter till garanti för medborgerliga rättigheter.* Hit äro hänförliga val af justitieombudsman, tryckfrihetskommitté och opinionsnämnd.

De båda förstnämnda väljas medelbart. Kamrarne utse i öfverensstämmelse med likställighetens grundsats hälften af elektorerna vardera. Riktigast från den medelbara valprincipens ståndpunkt vore nog i detta fall, att valnämndens sammansättning grundade sig på proportionalitet gent emot urväljarekåren. Majoriteternas män kunna aldrig anses som själfskrifne ombudsmän för medborgarne i gemen. Men vid elektorernas val vore därjämte en betryggande bestämmelse om kvalificerad majoritet att förordas: här fordras *allmänt* förtroende för de utsedde. I båda dessa hänseenden vore en förändring i vals-systemet önskvärd.

Hvad åter opinionsnämnden angår, är genom stadgandet om $\frac{2}{3}$ pluralitet för effektivt beslut redan tillfredsställande sörjdt för, att opinionen vid besluts fattande ej ensidigt göres gällande af en liten majoritet. Men samhällsopinionen representeras ej af pluraliteten *eo ipso*. Alla meningar bilda densamma gemensamt. Proportionsval vore här på sin plats.

3. *Val af förvaltande myndigheter* d. ä. af fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret.

Fullmäktige i dessa verk hafva att förvalta dem i enlighet med af riksdagen gifna föreskrifter. Dessa föreskrifter åter åstadkommas ytterst af *riksdagens* pluralitet d. v. s. den pluralitet, som framgår ur den *gemensamma* omröstningen. Som styrande behöfva dessa fullmäktige inom sig enhet och konsekvens d. v. s. de böra utses genom majoritetsval. Såsom styrande i enlighet med föreskrifter gifna af riksdagsmajoriteten, böra de utses genom val af just denna majoritet. Skall valsättet vara medelbart, bör den väljande nämnden gifva uttryck just åt *riksdags*pluraliteten, sådan den ger sig till känna vare sig genom kamrarnes samstämmiga be-

slut eller i gemensam votering. Kamrarne borde i densamma representeras efter samma proportion som i den gemensamma omröstningen, d. v. s. i förhållande till sitt medlemsantal.

Från valteoretisk synpunkt kan den förändring, som 1894 skedde i sättet för val af dessa fullmäktige (partiell förnyelse med $\frac{1}{3}$ årligen i stället för fullständigt nyval), ingalunda försvaras. Enheten och konsekvensen i ett förvaltande verk främjas visst icke däraf, att de styrande utses i trenne omgångar, eventuellt tillhörande olika fraktioner med stridiga åsikter om de principer, hvarefter banken bör förvaltas eller riksgälden administreras. Dess bättre växla hos oss majoriteterna sällan, så att praktiska olägenheter ännu icke yppats. Att det nuvarande systemet är bättre än den förseglade sedeln, i hvärs ställe det träd, må förklara dess tillkomst: teoretiskt låter det sig icke rättfärdiga och praktiskt *kan* det medföra olägenheter.

4. *Utskottsvalen.* I fråga om dessa måste skillnad göras mellan de utskott, de *tillfälliga* och *enskilda* — som hafva en rent beredande uppgift utan andra funktioner där bredvid — och de öfriga, de *ständiga* och *särskilda*.* Beträffande de förra är proportionalvalmetoden väl på sin plats, såvida man ej vill tillgripa någon af de annars möjligen användbara metoderna för tillsättning af beredningskommittéer — byråsystem, sådant det i ren eller modifierad form förekommer i Frankrike, Belgien, Nederländerna, Tyska riket, Preussen o. s. v.; utnämning genom talmannen såsom i Amerikas Förenta staters representanthus eller genom en särskild valkommitté såsom i Norge och England. I allmänhet har klagan ej förspors öfver dessa utskotts sammansättning under rådande valsysteem. Deras betydelse är också för ringa, för att majoriteten skulle särskildt frestas att i fråga om dem missbruka sin makt. De viktigaste frågorna äro dem undandragna redan genom grundlagen. Det enskilda initiativet förringar ytterligare deras verksamhetsområde genom att förbinda till dem egentligen hörande frågor med anslagskraf för att sålunda draga dem under statsutskottet. Och orsaken härtill angifver på sitt sätt deras underordnade roll: de sakna den egenskap att kunna sammanjämka kammarmajoriteternas meningar, som utgör våra gemensamma utskotts stora företråde. Bristande förmåga härutinnan är helt säkert orsaken, hvarför de tillfälliga, från blott en af kamrarne utgående utskotten — en nybildning från 1866 — icke

---

* De *sammansatta*, såsom bildade af de ständiga utskotten själfva anse vi oss här kunna förbigå.

motsvarat sin upphofsmans förväntningar* och å andra sidan framkallat förslag om det gamla ekonomi- och besvärskommittés återställande. Med de mångskiftande ämnen, som hörde till dess verksamhetsområde, var detta visserligen en orimlig inrättning, — ehuru dock knappast orimligare än det ännu existerande statsutskottet. Men fördelen af förberedande förhandling kamrarnes förtroendemän emellan har dock förefallit större än den olägenhet härutinnan låg. Möjligen skola de tillfälliga utskotten likväl ernå en lifskraftigare utveckling, i den händelse det exempel vinner efterföljd, som gafs af de båda tillfälliga "undervisningsutskotten" vid sistförflutna riksdag. Deras viktiga utlåtande i läroverksfrågan tillkom nämligen efter föregången inbördes förhandling. Härmed är måhända en antydning gifven om en framtida utveckling hänemot *gemensamma tillfälliga utskott*. En legal rätt till nedsättande af sådana synes i alla händelser lämpligen böra medgifvas. I England har man redan 1864 funnit fördelaktigt att åter upplifva de då nästan obsoleta *joint select committees* af pärer och underhusledamöter**.

Återstå så de *ständiga* (och *särskilda*) *utskotten*. Här möta de egentliga valtekniska svårigheterna. Dessa utskott äro utredande och från denna synpunkt kräfvades ett anlåtande jämväl af minoriteternas sakkunskap, alltså proportionalvalmetod. Men därjämte hafva de alla en sammanjämkande funktion. Vi tänka därvid mindre på deras skyldighet att efter det kamrarne fattat sina beslut söka sammanjämkande dessa, när de ej äro öfverensstämmande. Vi tänka mera på den tacksammare uppgift de hafva att, innan frågorna bragts till egentlig plenarbehandling, afgifva förslag, i hvilka möjliga stridiga uppfattningar kamrarne emellan bragts till förlikning, innan de tillspetsats genom formliga beslut. För åstadkommande af en härtill skickad sammansättning fordras en valmetod, som låter just kamarmajoriteternas förtroendemän sammanträffa i utskotten, alltså majoritetsval. Emellertid hafva åtskilliga af ifrågavarande utskott också frågor att behandla, beträffande hvilka riksdagsbeslut kunna åstadkommas ej blott genom kamrarnes samstämmiga beslut utan äfven genom gemensam omröstning. Den gemensamma omröstningen, huru fördelaktigt än detta institut i andra hänseenden är, medför likväl äfven sin våda. Kunna kamarmajoriteterna ej bringas till enighet, ligger faran nära, att de ensidigt ställa motsatta ytterlighetsförslag emot hvarandra, mellan hvilka valet vid den gemensamma voteringen sedan blir oundvikligt. I Första kammaren kunna

* De Geer, *Minnen* II s. 43 f.

** Franqueville, *Le gouvernement et le parlement britanniques* III ss. 368 ff. Tidigare hade de ej förekommit sedan 1695.

75, i Andra 115 ledamöter, om slumpen fogar det så, uppställa alternativ för riksdagens 188 återstående röstberättigade medlemmar, äfven om dessa i verkligheten hellre kunde önska enas om ett tredje från båda skiljaktigt förslag. Minoriteterna kunna så hindra majoriteten t. o. m. från att framställa eget yrkande och tvinga den att välja mellan sina*. Detta förhållande innebär olägenheter, som ej helt kunna undvikas utan fullständigt genomförande af enkammarssystemet på den gemensamma voteringens område. Men utskottsbehandlingen har äfven dessförutan en uppgift att fylla: den bör gifva den verkliga riksdagsmajoritetens förslag, ej den förseglade sedeln, det stöd ett tillstyrkande utskottsutlåtande är i stånd att förläna. För att kunna fylla denna uppgift måste utskottet sammansättas medelst en metod, som i det förberedande meningsutbytet låter hvarje kammare och hvarje fraktion inom denna representeras i förhållande till sin styrka. Proportionalvalmetod vore här på sin plats.

Tager man nu i betraktande, att samma utskott understundom ej blott har den majoritetsval fordrande uppgiften att åstadkomma ett på förhandling mellan kammarmajoriteterna såsom likställda parter hvilande, af bådas samstämmiga bifall beroende förslag utan också den, såsom vi nyss visat, proportionalval kräfvande funktionen att bereda ärenden med hänsyn till möjligen blifvande gemensam votering, börjar man redan få en föreställning om svårigheten att åstadkomma ett tillfredsställande valsysteem för de gemensamma utskotten med deras nuvarande organisation. Och denna svårighet minskas sannerligen icke däraf, att därjämte åtskilliga af dessa utskott förena så stridiga uppgifter som att i egenskap af förtroendemän fatta beslut å riksdagens vägnar (t. ex. om åtal mot statsråd) och att för dess räkning utöfva en granskningsrätt, hvilken såsom vi förut anført fordrar en stark minoritetsrepresentation. Proportionalvalsystemets konsekventa genomförande skulle här leda till lika många missförhållanden som den nuvarande majoritetsvalmetoden. Först genom en fullständig omorganisation af hela utskottsinrättningen vore möjlighet beredd att beträffande de gemensamma utskotten tillfredsställande uppfylla, hvad från teoretiska synpunkter kan anses erforderligt.

* * *

* Verkligheten saknar nog ej exempel härpå. Allt för ofta äger en omröstning rum mellan ett *för mycket* och *för litet*, där ett *lagom* vore bäst på sin plats.

Den föregående undersökningen torde visa, att de ifrågavarande valtekniska spörsmålen särskildt i afseende på utskotten ej äro så lättlösta, som man möjligen kunde förledas att tro af den behandling de i riksdagen åtnjutit. I förhållande till de svårigheter, hvilka vi ofvan framhållit, akta vi mindre betydelsefullt det motiv för afslag å motioner om proportionsval, som af konstitutionsutskotten 1896 och 1897 anförts såsom hufvudsakligt — bristen på en teoretiskt och praktiskt tillfredsställande proportionalvalmetod. Den bristen läte sig nog afhjälpa, så vida man ej ginge orimligt långt i sina kraf på fullkomlighet.

Det ligger också liksom i luften, att detta ej är det verkliga motivet. Under debatten i Andra kammaren 1896 gäfvos antydningar därom, att det här gällde mera en politisk maktfråga än ett valtekniskt problem. Så förhåller det sig nog också. Omedelbart i ögonen fallande är ju, att genom proportionsval i fall, då utskott beslutar å riksdagens vägnar, en förskjutning i maktförhållandet mellan riksdagens kamrar komme att inträda till den kammares förmån, som visar största homogeneiteten. En till utseendet obetydlig förändring i en arbetsordning kan ofta medföra rubbningar i hela författningssystemet. Vi erinra t. ex. om betydelsen för ett parlamentariskt statsskick af ett stadgande, som medgifver ministrarne tillträde till representationens förhandlingar. Den fråga vi till slut drista uppställa är helt enkelt den, huruvida våra riksdagsutskott — det är ju egentligen dem saken rör — icke i den politiska verkligheten utgöra något annat än hvad den juridiska beskrifningen angifver — utredande, beredande, sammanjämkande samt i vissa fall föresläende, granskande och beslutande? Är det måhända så, att våra riksdagsutskotts *politiska* betydelse är afgörande för frågan om valmetoden? Vi skola tillåta oss göra några antydningar om huru vi tro svaren böra utfalla.

Det svenska statsskicket, sådant det 1809 fastställdes, byggdes på *maktföreningens* system, icke på *maktfördelningens** "Konungen äger allena styra riket, negativt begränsad och kontrollerad af riksdagen — det är grundtanken och sammanhanget i Sveriges statsskick", yttrar Kjellén i sin undersökning *Om den svenska grundlagens anda*** , och detta är utan tvifvel en riktig karakteristik af detsamma, sådant det 1809 nyskapades. "Men medan författningarne stå stilla, går lifvet sin gång." Modifikationer i detaljer, framgångna ur ett främmande åskådningssätt, förändra arten af

* Morgenstjerne, Lærebog i den norske Statsforfatningsret ss. 327 ff. använder dessa beteckningar.

** I Göteborgs Högskolas Årsskrift Bd. III, 5, s. 47.

det hela. Främst är det statsrådet och folkrepresentationen, hvilka sedan 1809 omvandlats.

Först statsrådet — framför allt genom departementalstyrelsens införande 1840. Statsrådsledamöterna förvandlades därigenom från att i främsta rummet vara konungens *personlige* rådgifvare till förvaltningschefer, till egentliga statstjänare med långt större behof af representationens förtroende än ditintills och med helt annat ansvar inför densamma för det sätt, hvarpå riksstyrelsen föres, något som också tagit sig uttryck i de sedan dess tätare ministerskiftena. 1866 stadgades i sammanhang med representationsförändringen statsrådets rätt att oberoende af medlemskap föra talan inför riksdagens kamrar: det möjliggjorde en på oskrifven rätt hvilande parlamentarisk svarsskyldighet af helt annan art än den "politiska" ansvarighet § 107 RF. etablerar. Senare tidens ministerkriser hafva tillräckligt visat, att denna svarsskyldighet blifvit en verklighet. Och denna fordrar enighet inom statsrådet. Därest ej redan det gemensamma ansvaret för förvaltningen i sig själf begrundat krafvet på enhet i politisk grundåskådning hos statsrådsledamöterna, blef nödvändigheten däraf vid riksdagsdebatten i ögonen fallande. Det var ej längre möjligt, att de såsom i statsskickets första år stodo sinsemellan isolerade, hvar med sina meningar, af hvilka konungen valde den honom bäst syntes, såsom i forna tider bland riksståndens stridiga beslut. Det väcker berättigad kritik, när i viktigare politiska mål statsrådet icke står enhälligt och enigheten ej genom rekonstruktion varder återställd. Och konungen måste numera styra "med råds råde", om ock rådsherrarne äro af honom själf valde. Följes ej statsråds råd, nedlägges ämbetet, äfven om konungens beslut ej strider mot regeringsformen. Statsrådet är i färd med att blifva ett kabinett — statsrådsberedningen syftar ytterligare ditåt — låt vara ett kabinett, vid hvars officiella förhandlingar konungen äger närvara. Det saknade än så länge en chef. Men sedan det 1876 i statsministern erhållit en "främste ledamot", som ej är bunden vid visst departement, saknar det ingalunda ämne till en premierminister.

Under tiden har äfven representationen omvandlats: 1866 års riksdagsordning afsåg visserligen ej direkt andra förändringar än dem, som påkallades af ståndens utbyte mot en riksdag grundad på samfällda val. Men för riksdagens maktställning saknar den visst icke betydelse. Först genom afskaffandet af ständerförfattningens otympliga verksamhetsformer. — de fyra kamrarne och omröstningarna i förstärkt utskott i all synnerhet — blef representationen fullt aktionsduglig. Införandet af årliga

möten gjorde riksdagens kontroll med styrelsen särskildt vid budgetbehandlingen helt annorlunda effektiv, än den tidigare varit. Statsrådets rätt att deltaga i kamrarnes öfverläggningar och den i sammanhang därmed af arbetsordningarne fastställda interpellationsrätten angaf en långt bekvämare väg för riksdagen att framkomma med sina anmärkningar vid förvaltningen, än dittills varit fallet. Parlamentarismens korrelat — rätt för konungen att med förordnande om nya val upplösa riksdag — förverkligades också. Och det hinder för en parlamentarisk regim, som kunde ligga i systemet med tvenne verkligt likställda kamrar, förringades väsentligen genom enkammarssystemets subsidiära användning vid budgetbehandlingen.

Så godt som alla konstitutionella villkor för parlamentarism förefinnas alltså. Det finns ett kabinett och en premierminister och äfven ett handlingsdugligt parlament. Icke dess mindre karakteriseras Sverige fortfarande som en konstitutionell monarki i egentlig mening. Någon kamp för erkännandet af parlamentarismens principer har ej förekommit hos oss såsom hos de danska och norska broderfolken. "Den svenska representationen har", yttrar De Geer*, "i olikhet med så många andra, aldrig yrkat några ministrars afgång för ett nederlag i en viss sak, om den haft förtroende till personerna, ja, icke ens visat någon otålighet att blifva af med misshagliga personer". Hvarpå kan nu detta bero?

Ingalunda af representationens bristande krafter. Dess makt är till fullo respekterad. En orsak kan ligga i de ord, hvarmed De Geers nyssanförda yttrande fortsättes: "de svenske statsmännen hafva i detta fall varit vida finkänsligare än representationen". Finkänsligheten är ett svenskt nationaldrag, som utan tvifvel spelat sin roll: man har hvarken velat utvisa eller blifva utvisad. Men tillräcklig förklaringsgrund är denna finkänslighet näppeligen. Man kunde tänka på en faktisk parlamentarism, i det konungen vid sitt val af ministrar själfmant tagit hänsyn till representationens önskningsar, så långt detta med existerande motsatser mellan kamrarna varit möjligt. Men ej heller detta är nog. Man kunde slutligen — det borde kanske hafva skett först — hafva påpekat det gällande valkretsband, som är villkor för valbarhet till Andra kammaren, såsom ett afgörande rättsligt hinder. Men detta hinder hade nog ej varit oöfverkommeligt. Den viktigaste orsaken är säkerligen att söka i det hela tiden mer eller mindre förhärskande partiets — landtmannapartiets — grunduppfattning af ministrarna såsom i främsta rummet ämbetsmän med behof af fackutbildning. Landt-

* De Geer Anf. st. s. 265.

mannapartiets män hafva dragit sig för att själfva officiellt träda i spetsen för administrationen. I stället hafva de sökt sig andra vägar att göra sitt inflytande gällande.

Därest en representation äger verklig makt och ej är en blott skendekoration till bemantlande af ett faktiskt envælde, som är i stånd att genom riksdagsupplösning krossa hvarje opposition, därest, vi upprepa det, en representation äger lifskraft, skall den aldrig kunna afhålla sig från ett ingripande på förvaltningens område. *Parlamentarismen* är det vanligast förekommande exemplet härpå: representationen öfvertager under monarkiens genom upplösningsrätten effektiva kontroll jämval regeringsmakten i egentlig mening och utöfvar den genom ett utskott ur sin majoritet. En ödets ironi är det för öfrigt, att denna maktutvidgning gärna hämnar sig på inkräktaren själf: förvaltningsutskottet tager konsekvent lagstiftningen på köpet och representationen själf blir en kontrollant allenast, äfven den, liksom monarken — sådan har i alla händelser utvecklingen i stort sedt varit i England*. Men det gifves äfven ett annat system, hvarigenom representationen förmår göra sitt inflytande på förvaltningen gällande, ett system med inhemska anor, om också icke just berömda — frihetstidens system med maktägande ständer och regerande utskott, under det den laglige innehafvaren af regeringsmakten blott subsidiärt utöfvar denna och i öfrigt är en pålitlig verkställande direktör. Det är de många förvaltningsutskotten i stället för det ena. Liksom man efter Englands parlament uppkallat parlamentarismen, torde man efter det lands representation, hvarest detta system mest typiskt utbildat sig, kunna benämna detsamma *kongressionalism*. Amerikas Förenta stater är dess mönsterland**.

Det är detta system, synes det, som är under utbildning i Sverige. Regeringen uppbär ej *initiativet* — hvad i synnerhet är karakteristiskt — utan detta har öfvergått till representationen. Och från dess utskott är det samhällsutvecklingen får sina impulser. Med en detaljerad undersökning härom måste för tillfället få anstå, men vi hoppas att återkomma. I synnerhet är det de gemensamma utskotten, som tagit ledarrollen. Men äfven de tillfälliga kunna någon gång, som i år beträffande läroverksfrågan, angifva programmet. Ett utskott står emellertid öfver alla de andra: *statsutskottet*. Det har handen om statens penningpung. Den anslagsbeviljande myndigheten är af gammalt den makt, hvarigenom folkrepresentationen häfdat sin ställning och underlagt sig nya områden. Från statsutskottet dirigeras den

* Bryce, *The american commonwealth* I, s. 370.

** Jfr Bryce, *Anf. arbete*.

nu och därifrån erhåller regeringen fingervisningar. I unionspolitiken såväl som i de moderna arbetarefrågorna, beträffande fästningsväsen såväl som latinundervisning — alltid är statsutskottet ledande. Det är ett slags allmänna ärendens beredning, som å representationens sida bildar pendenten till regeringskanseljen. I detta system intaga gifvetvis mångfalden af helt eller delvis *parlamentariska kommittéer* sin gifna plats för närmare utveckling af de genom utskotten uppställda, af riksdagen sanktionerade principerna för lagstiftningsarbetet och ämbetsverksorganisationerna. Så kommer en förnyad riksdagspröfning och först därefter vidtager regeringens egentliga roll.

Dock — denna gång måste vi stanna vid antydningar. Vi äro tillfredsställda blott vi lyckats öfvertyga därom, att särskildt de gemensamma utskotten jämte sin grundlagsbestämda roll också göra tjänst som betydelsefulla organ för riksdagens medverkan vid statsförvaltningen. Såsom sådana hafva de i någon mån en karakter af styrande och förvaltande, som i valtekniskt hänseende pekar hän emot majoritetsval. Och så till vida är det måhända en riktig instinkt, som förmått konstitutionsutskottet att afstyrka proportionalvalförslagen.

Strödda meddelanden.

1. Norges nationalinkomst.

En af de intressantaste, men på samma gång svåraste uppgifter den ekonomiska statistiken har sig förelagd är beräkandet af nationalinkomsten. För en del länder hafva försök till en uppskattning däraf gjorts, de resultat man kommit till äro dock i allmänhet af tämligen tvifvelaktigt värde. Man har utgått antingen från en uppskattning af de olika näringarnas afkastning, den objektiva metoden, eller ock har man sökt finna nationalinkomsten genom att summera de enskilda individernas inkomster, den subjektiva metoden. Denna sistnämnda har följts af Direktör A. N. KLÆR i en af honom nyligen verkställd beräkning af Norges nationalinkomst*, hvilken i afseende på tillförlitlighet säkerligen vida öfverträffar alla föregående försök i den vägen. För materialets tillvägbringande har han härvid använt en metod, för hvilken han är en ifrig målsman: "den representativa undersökningsmetoden", som, i korthet sagdt, innebär, att man genom att omsorgsfullt utvälja spridda individer från hela undersökningsfältet söker att skaffa sig liksom en miniatyrbild af det hela. Metoden står eller faller naturligtvis med det sätt hvarpå urvalet sker, om de valda individerna verkligen kunna betraktas såsom representanter, så att man med berättigande kan sluta från delen till det hela. I detta afseende lämnar Klærs ifrågavarande undersökning intet öfrigt att önska.

För den parlamentariska arbetarekommissionen insamlade man uppgift öfver bl. a. nettotinkomsten 1894 för 81,942 män och kvinnor i olika åldrar och samhällsställningar från alla delar af landet, valet af de representativa personerna gjordes härvid, som nämndes, med synnerligen stor

* Bilag til den parlamentariske Arbejderkommissions Indstilling. Socialstatistik. Udarbejdet ved Directør A. N. KLÆR og Pastor E. HANSEN. Kristiania 1898—99. I: ss. 97 ff.

omsorg. Med begagnande af detta material, har Kiær beräknat Norges nationalinkomst på så sätt, att de funna medelvärdena för personers i olika lifsställningar inkomst multiplicerats med antalet i samma lifsställningar enligt folkräkningen $\frac{1}{1}$ 1891 stående. Med inräknande af inkomsterna för frånvarande sjömän och andra (i folkräkningens yrkesgrupper ej upptagna) har på så sätt erhållits 597,7 mill. kr. såsom värdet af Norges nationalinkomst 1890. Emellertid afse ju de insamlade uppgifterna året 1894, och som arbetslöner och inkomster i öfrigt säkerligen stigit något under den mellanliggande tiden, skulle sålunda det funna värdet vara något för högt. Detta motväges dock säkerligen fullständigt däraf, att inga inkomster upptagits för personer under 15 år, och att uppgifterna äfven i öfrigt troligen äro något för låga (beroende på att värdet af kost och logis upptagits till för lågt belopp).

Kiær anser därför att man utan fara för misstag kan uppskatta Norges nationalinkomst 1890 till i rundt tal 600 millioner kr. Af hela inkomstsumman intjänades af männen 409,5 mill. kr. eller i medeltal 679 kr. pr individ, af kvinnorna 188,2 mill. kr., 273 kr. pr individ. Landsbefolkningens inkomst utgjorde 388,8 mill. kr., 398 kr. pr inv., stadsbefolkningens 208,9 mill. kr., 663 kr. pr inv., allt räknadt för personer öfver 15 år. För samtliga invånare utgjorde medelinkomsten på landsbygden 255 kr., i städerna 437 kr., i riket 299 kr. För åren 1894 och 1898 har Kiær sedan beräknat nationalinkomsten med användande af de nu nämnda medeltalen för inkomsten på landsbygden och i städerna och deras resp. folkmängd vid de nämnda årens slut. Den samlade inkomsten utgjorde (i mill. kr.)

År	Landsbygden	Städerna	Riket
(1890	388,8	208,9	597,7)
1894	391,3	226,5	617,8
1898	399,9	257,7	657,6

Siffrorna för 1898 äro dock säkerligen för låga. Under de sista åren hafva ju nämligen de flesta inkomster och framför allt arbetslönerna stigit betydligt; Kiær anser därför att nationalinkomsten 1898 säkerligen kan uppskattas till minst 700 mill. kr. Sedan 1890 skulle den sålunda hafva stigit med åtminstone 100 mill. kr. eller 16 %. Samtidigt har Norges folkmängd ökats med endast 8 %, sålunda ej mer än hälften så hastigt.

”Fördelar man den samlade för 1898 beräknade nationalinkomsten på årets 300 arbetsdagar, finner man, att den på hvar och en af dessa fallande inkomsten utgör i genomsnitt 2,333,000 kr. Fördelas inkomstbe-

loppet på årets samtliga dagar, ser man, att det icke fattas mycket i, att värdet af det norska folkets 'dagliga bröd' utgör omkring 2 mill. kr. Och om utvecklingen framdeles går som hittills under sista hälften af innevarande århundrade, skall det knappast dröja många år -- antagligen 10 à 15 eller kanske färre -- tills man kan beräkna Norges nationalinkomst år efter annat enligt den enkla formeln: 1 kr. pr inv. $\times$ 365 dagar."

2. Om jordegendomens koncentration och jordbrukets industrialisering i Belgien

har den bekante belgiske deputeraden Emil Vandervelde offentliggjort några intressanta uppgifter i Brauns *Archiv für sociale Gesetzgebung und Statistik*. En jämförelse mellan 1834 års belgiska kataster och den officiella statistiken för 1898 visar för provinserna Brabant och Äntwerpen, hvilkas hufvudorter utgöras af storstäderna Brüssel och Antwerpen, att i närheten af dessa de stora jordegendomarnes antal tilltagit, men däremot minskats på längre afstånd. Förklaringen till denna motsatta utveckling söker V. å ena sidan i arfslagarne, hvilka beständigt leda till jordens styckande i allt smärre lotter, å andra sidan i de nyförvärf, som sammanlägga och förena den på allt färre händer. I aflägsna trakter, där spekulation på stigande värden knappast lönar sig och af olika skäl de rika industriidkarne och bankirerna ej känna lust att bygga slott och köpa gods, få arfslagarne verka fritt och medföra jordens styckning. I områden i grannskapet af de stora städerna åter, där de förmögne finna vistelsen angenäm och fördelaktiga tillfällen till kapitalplacering erbjudas, sammanköpas de mindre egendomarne till större gods. Det, hvartill utvecklingen i båda fallen tenderar, blir på så sätt *de medelstora jordbrukens decimering*.

Å andra sidan visar sig stadskapitalets tilltagande makt öfver landsbygden i det ökade omfånget af utarrenderade jordegendomar. 1880—1895 hade arrendenas ytvidd ökats från 47,4 % (1,27 mill. har) till 50,6 % (1,32 mill. har), alltså mer än hälften af hela den för landthushållning disponerade arealen. Bortses från ouppodlad jord och skogsmark, visar det sig, att 67 % af marken brukas af arrendatorer och till större delen ägas af i städerna bosatte kapitalister (mot 64 % år 1880).

Den låga fondräntan, samt jordegendomens till följd af kommunika-

tionsförbättringar i städernas grannskap stigande värde hafva bidragit hvar på sitt sätt att främja denna stadskapitalets invasion på landsbygden.

I sammanhang härmed behandlar V. jordbrukets kapitalistiska omgestaltning. Då 1895 års siffror ej förelägo, när uppsatsen skrefs, har han måst stanna vid 1880 års uppgifter. De verkliga jordbrukens antal har befunnit sig i aftagande.

	1866	1880
Jordbruk å 50 har och däröfver	5,527	3,403*
å 10—50 har	47,062	38,169
å 3—10 har	127,802	102,121
	<u>180,391</u>	<u>143,693</u>

Inom alla grupper (se dock noten) har ett sjunkande sålunda ägt rum. Att däremot parceller å mindre än 3 har, hvilkas antal ansenligt ökats, ej kunna hänföras till verkliga jordbruk är tydligt. De liksom den för industriella ändamål använda marken hafva bidragit att minska den för egentligt landtbruk använda arealen. Men inom detta har tillika en märklig förändring inträdt. Spannmål odlades 1880 på 934,663 har, 1895 på endast 809,691. Minskningen faller emellertid uteslutande på brödsädsodlingen. De sädesslag, som företrädesvis användas till kreatursfoder, hafre och råg, odlas i ungefär samma utsträckning som förut. En importtull å hafre har sedan 1895 ytterligare ökat produktionen af detta sädesslag.

Odlingen af industriväxter upptog däremot 1895 105,740 har mot 96,777 år 1880. Lin, hampa, humle och raps aftaga, medan tobak, cikoria och sockerbeter upptaga allt större utrymme.

Potatis odlas något mindre, foderbeter något mera. Men den viktigaste förändringen af alla sedan 1880 är ökningen i den areal som upptages af trädgårdar, klöfvervallar och betesmarker.

	1880	1895
Trädgårdar	37,947 har	47,590 har
Klöfvervallar	213,276 "	232,135 "
Naturlig äng	137,879 "	165,257 "

Korteligen — Belgien blir mer och mer en stor fabrik för socker, smör, kött och andra animaliska produkter. Grönsaksodlingen tilltager. Mejeriföreningarne blifva allt flera. I trakten kring Dorvik och det förra grefskapet Looz (Limburg) sysselsätta sig hela byar med odling af frukt för de nygrundade konfityrfabrikerna. Kring Brüssel utvecklar sig hönsafvel

* 1895 hade dessa större jordbruk ökats till 3,584.

och odling — i drifhus och drifbänkar — af sommarfrukt, smultron, drufvor och tomater.

Landtbruket visar sålunda en sträfvän att bli industri, som icke låter sig misskänna. Det är en utveckling, hvars närmare studium skulle erbjuda stort intresse för sådana delar af Sverige (t. ex. flere trakter af Skåne), där liknande industriella tendenser som i Belgien redan framträdt.

A. Litteratur (forts.).

8 (19). J. CHR. LEMBKE: *Über einige Bestimmungsgründe des Arbeitslohnes*. Jena, Gustav Fischer, 1899.

I denna afhandling, hvilken om vi icke misstaga oss, delvis är en frukt af författarens nationalekonomiska studier hos prof. *Conrad* i Halle, ställer sig förf. till uppgift att undersöka några af de moment vid arbetslönens bestämmande, som äga större teoretiskt intresse, utan att dock därpå vilja härleda några allmängiltiga s. k. lönelagar. Efter en inledning, i hvilken förf. närmare definierar och begränsar sitt ämne och särskildt vänder sig mot det alltför långt gående analogislutet att utan vidare likställa arbetslönen, priset på arbetet, med priset på »öfriga varor», lämnar han i följande kapitel en kritiskt refererande framställning af några nyare författares, särskildt *Marshalls* och amerikanaren *F. A. Walkers* jämte ett par mindre kända, likaledes amerikanska författares åsikter om bestämningsgrunderna för arbetslönen. Genom denna öfversikt införes läsaren på ett förträffligt sätt i den fråga, som behandlas i bokens centrala parti, nämligen frågan om arbetslönens egentliga källa. Som bekant har rörande detta viktiga spörsmål vidt skilda meningar gjort och göra sig ännu gällande bland nationalekonomerna, i det några, framför allt de klassiska författarna, förklarade denna källa vara kapitalet, hvilket ledde till uppställande af den bekanta läran om lönefonden, under det andra, i synnerhet tyska författare såsom *v. Hermann*, *Rodbertus* och *Brentano* tvärt om påstå, att arbetslönen härflyter ur nationalinkomsten eller, hvilket ju i grunden är detsamma, ur arbetets egen produkt, en åsikt, till hvilken jämväl den nyss nämnde *F. A. Walker* slutit sig, och som af hans bekanta landsman *Henry George* ännu mera tillspetsats. Striden härom nådde höjden af sin förvirring redan i slutet på 60-talet, då *J. St. Mill*, som förut under hela sitt lif förfäktat lönefondsteorien, nu aldeles uppgaf denna lära, utan att dock fullt noggrant precisera sin nya ståndpunkt. Förf:s behandling af denna svåra fråga utmärker sig på flera punkter för ett klart och godt omdöme; då en källa nödvändigtvis måste ligga högre än sitt utlopp, så kan, såsom han anmärker, arbetslönens ursprung omöjligen förläggas till något efterföljande, utan måste sökas i något föregående. De slutprodukter, till hvilkas åstadkommande arbetaren bidrager med sitt arbete, få ju först sin tillvaro i framtiden och kunna således för närvarande icke bestrida vare sig hans egen eller någon annans konsumtion; och med amerikanaren *Taussig* framhåller förf. träffande, att då arbetslönen själf utgör en af de viktigaste inkomstkategorierna, så skulle den ju få sitt ursprung i sig själf, ifall man ville förlägga arbetslönens källa till nationalinkomsten. Dock är han icke heller någon anhängare af lönefondsteorien, och äfven mot de försök, som i nyare tid gjorts att på en mera vetenskaplig grund rekonstruera denna lära, riktar förf. några anmärkningar, till hvilka vi återkomma.

I sista kapitlet begränsar förf., för att komma till mera positiva resultat, uppgiften ytterligare, så att den omfattar blott de moment, som vid arbetslönens bestämmande göra sig gällande för den enskilde arbetsgifvaren och arbetstagaren under marknadens inflytande, hvarigenom också den af förf. i det föregående skarpt framhållna åtskillnaden mellan penninglön och reallön blir af mindre betydelse. Först behandlar han den jämförelsevis enkla frågan om arbetslönens bestämmande utanför den egentliga produktionen, tjänarens löner o. s. v., och vänder sig därefter till arbetslönen i egentlig mening. Han omnämner några af den österrikiska skolan gjorda försök att lösa fördelningsproblemet under åberopande af lagen för komplementära förnödenhetens värde och söker för egen del visa, hurusom prisjämvikten i verkligheten åstadkommes genom de produktiva faktorernas, särskildt arbetets och kapitalets, egenskap att kunna delvis ersätta hvarandra.

Sådant är i korthet hufvudinnehållet af boken, hvilken man läser med nöje på grund af dess rediga uppställning samt i allmänhet klara framställningssätt. Nu några anmärkningar. Att förf. inskränkt sin undersökning till den nyare litteraturen i ämnet är fullt berättigadt

då just i nyare tid den teoretiska behandlingen af fördelningsproblemet gjort stora framsteg. Men det synes oss, som om han därvid i främsta rummet bort vända sin uppmärksamhet till de författare, som kunna sägas vara den nya riktningens upphofs- och märkesmän. Ett sådant tillvägagående är påkalladt redan af den litterära rättvisan; en en gång uttalad idé ligger ju sedermera så att säga i luften, och påverkar mer eller mindre andra författares tankegång, äfven om de själfva äro omedvetna därom. Men därtill kommer, att man oftast vinner en långt djupare och rikare uppfattning af en vetenskaplig teori, om man går tillbaka till dess ursprungliga framställare, än om man nöjer sig med mer eller mindre begåfvade eftersägare. De författare, som jag äsytar, och som jag anser, att enhvar, som sysselsätter sig med ifrågavarande problem, framför allt måste rådfråga, äro *Jevons*, *Léon Walras* och *v. Böhm-Bawerk*. Af dessa tre nämnes Jevons endast i förbigående och i andra hand i en not (äfven en så pass framstående författare som *Cairnes* citerar förf. blott i andra hand), *Walras'* namn och arbeten lysa hela boken igenom med sin totala frånvaro, och hvad *Böhm-Bawerk* beträffar, så synes förf. visserligen ha satt sig in i hans bekanta monografi om värdet, men hans hufvudverk, kapitalteorien, skyndar förf. i det hela, om än med en ytterst artig bugning, förbi, för att i stället vända sig till den dock vida mindre betydande *Taussig*. Denna försummelse hämnar sig; man kan tryggt påstå, att det icke gifves någon enda punkt i boken, där icke förf:s uppfattning och framställning skulle ha vunnit på ett noggrant studium af de nämnda källorna. Allt hvad de öfriga af förf. citerade skriftställarne, *Marshall* icke ens undantagen, ha att bjuda på till fördelningsproblemet lösning är i grunden endast rudimenter, spridda byggnadsstenar vid sidan af den mäktiga syntes, som *Walras* uppställt i sitt arbete: *Economie politique pure*. Hans system kan i själfva verket sägas vara absolut fulländadt utom på en enda punkt, nämligen i fråga om kapitalets roll i produktionen och kapitalräntans uppkomst, och här är det just som *Jevons* och ännu långt mer *Böhm-Bawerks* arbeten med sin djupare uppfattning af kapitalproblemet träda till för att åt teorien gifva *the finishing touch*. Alla de motsägelser, de ofullgångna eller i cirkel ledande tankekedjor, som förf. icke utan skarpsinnighet påpekar hos de af honom anlitade skriftställarne och själf med mer och mindre framgång söker afhjälpa, existera icke längre för den, som med uppmärksamhet studerat *Walras* och *Böhm-Bawerk*.

Det är visserligen sant, att *Walras'* arbete är svårläst på grund af ett kanske något för ymnigt användande af matematiska symboler; dock kan man till nöds läsa hans text äfven med förbigående af de matematiska deduktionerna; och för öfrigt, om man mången gång icke drar sig för att lära ett nytt språk för att kunna studera en berömd författare på hans modersmål, är det då någon så orimlig uppoffring att nödtorftigt inhämta betydelsen af dx och dy , $f(x)$ och $f'(x)$? *Walras* har för öfrigt i inledningen till sin bok själf anordnat en liten, men för ändamålet tillräcklig propedeutisk kurs i den högre analysens grundbegrepp. Hvad *Böhm-Bawerk* beträffar, så undviker han af princip alla symboler; han är därjämte (liksom för öfrigt äfven *Walras*) en mästare i framställningens konst, och den enda verkliga svårigheten i hans arbeten ligger däri, att själfva ämnet är svårt; men detta kan ju ej hjälpas.

Den fullkomning, som sistnämnde författare och hans föregångare *Jevons* gifvit åt kapitalteorien och därmed också åt fördelningsproblemet består enligt min mening hufvudsakligen däri, att de lärt oss uppfatta *hela* det produktiva kapitalet såsom rörligt och därigenom gifvit åt begreppet subsistens- eller lönefond (rättare löne- och grundräntefond, ty äfven jordägarnes inkomster utgå ju i allmänhet förskottsvis, innan produkterna kommit i marknaden) en ny, af de klassiska författarne icke uppnådd eller ens anad bestämdhet. Sant är nu visserligen, att det är svårt och enligt min mening icke ens vetenskapligt fruktbarande att tillämpa detta betraktelsesätt på kapitalföremål af eminent varaktighet, såsom byggnader, järnvägar, kanaler o. s. v.; för min del har jag därför, såsom förf. omnämner, föreslagit att afskilja denna kategori från det egentliga, rörliga kapitalet och ställa den i ekonomiskt afseende på samma linje med själfva jorden. Häremot anmärker nu förf., att ingen bestämd demarkationslinje kan uppdragas mellan mera och mindre varaktiga kapitalföremål, hvadan denna subsistensfonden på detta sätt blir lika obestämd som den gamla löne-

fonden. Förra delen af denna anmärkning är fullkomligt riktig, men näppeligen den senare. Har nämligen gränslinjen en gång blifvit dragen, låt vara att det måste ske mera eller mindre godtyckligt, så är ju summan af de kapitalföremål, som i ett gifvet ögonblick ligga under denna gränslinje, en fullkomligt bestämd kvantitet, hvaremot i den ursprungliga teorien för lönefonden det icke var eller ens kunde blifva klart, om därmed skulle menas arbetarnes underhåll under en vecka, en månad, ett år eller x år.

Hur förf. själf tänker sig: kapitalet såsom källa för arbetslönerna, vill icke heller bli mig fullt tydligt. Närmast synes han föreställa sig det under formen af två fonder, dels arbetsgifvarnes penningfonder, ur hvilka lönerna närmast utbetalas, och dels realkapitalet, varorna, som arbetarne inköpa för dessa penningar, och hvarom han säger (sid. 57), att det befinner sig i detaljhandlarnes, handtverkarnes o. s. v. händer. Detta betraktelsesätt må vara af intresse, då det gäller att utreda orsakerna till penningvärdets förändringar o. dyl.; men för den här föreliggande frågan torde det sakna betydelse. Penningen är ju endast omsättningsmedlet och kan, åtminstone teoretiskt taget, nästan i hvad utsträckning som helst ersättas med blotta kreditoperationer. Teoretiskt sedt finnes det därför intet annat kapital än realkapitalet, och detta befinner sig naturligtvis i kapitalisternas d. v. s. arbetsgifvarnes och deras förläggares händer eller ägo. I den mån detta kapital blir *fritt*, d. v. s. varorna bli färdiga, få arbetsgifvarne medel i händerna att aflöna arbetarne (äfvensom andra innehafvare af produktivkrafter, t. ex. jordägarne) för ny produktion. Att de dessförinnan måste sins emellan byta sina produkter, och att alltsammans i verkligheten sker under penningens (samt detaljhandelns) förmedling är i detta sammanhang en bisak, ehuru det i och för sig och ur andra synpunkter kan vara viktigt nog.

Den kritik, som förf. på sid. 114 efter *Gerlach* riktar mot *v. Wiesers* bekanta försök att genom ett slags system af simultana ekvationer lösa fördelningsproblemet, synes mig föga träffande, ehuru *Wiesers* tankegång utom all fråga är förfelad. Hvad åter det några sidor förut kritiserade yttrandet af *Böhm-Bawerk* beträffar, att teorien om de kompletärta förnödenheternas värde skulle lämna nyckeln till denna frågas besvarande, så torde nog förf:s anmärkningar i det hela vara befogade; dock må erinras om, att *Böhm-Bawerk*, såsom han själf uttryckligen framhåller, på detta ställe endast velat gifva en lös antydning om en (kanhända icke synnerligen genomtänkt) teori, hvaremot han i en senare afdelning af sin bok från en något olika synpunkt på ett synnerligen ingående sätt behandlar fördelningsproblemet i fråga om kapitalränta och arbetslön.

Jag kommer nu naturligtvis till förf:s eget utkast till en lösning af detta problem. Förf. säger först (s. 115 ff.), att den andel, som tillfaller en af produktionsfaktorerna, nämligen jorden, låter bestämma sig medelst den *Ricardo-v. Thünienska* differentialräntan, hvadan man skulle kunna helt och hållet bortse från denna faktor och endast behöfva sysselsätta sig med de andra båda, kapitalet och arbetet. Detta är dock ej riktigt. Äfven om det finnes en räntelös jord, hvilket i de gamla kulturländerna näppeligen längre är fallet, så blir gränslinjen mellan denna och den räntebärande jorden i verkligheten endast bestämd genom efterfrågan efter jord; stiger denna, så att »ännu sämre jord» måste tillgripas, så blir ju den förutvarande sämsta jorden numera räntebärande. Det är visserligen sant, att den enskilde företagaren i marknaden möter en redan färdigbildad jordränta, men detta gäller lika väl om arbetslönen och kapitalräntan, och något inflytande utöfvar han dessutom alltid genom sin efterfrågan på dem alla tre. Bättre är att, såsom i nyare tid alltmera börjat ske, för jordräntans bestämmande i förhållande till arbetets andel tillgripa just den metod, som förf. i det följande använder i fråga om arbetslönen och kapitalräntan; ty naturkraft och människoarbeta kunna onekligen i stor utsträckning ersätta hvarandra; man kan åstadkomma alldeles samma slags produkter med extensivt som med intensivt jordbruk o. s. v. Däremot kan fråga bli, om denna metod utan vidare låter tillämpa sig på kapitalet. Både här och på flera andra ställen i boken möter man uttrycket »arbetets ersättande med kapital»; men hvad menas egentligen härmed? Kapitalet är ju själf ett arbetsprodukt; att ersätta arbete med kapital är sålunda blott att utbyta ett slags arbete mot ett annat slags arbete. Om därför arbetet stiger i pris, borde, så kunde man åtminstone

tycka, detsamma bli fallet med kapitalet, och hur kan det då löna sig att ersätta arbete med kapital? Såsom varande frukten af föregående arbete kan visserligen kapitalet för ögonblicket vara relativt billigare än det nuvarande arbetet; men för en längre tidsperiod räcker icke heller denna förklaringsgrund. Gåtans lösning är emellertid funnen; antydningvis har den gifvits redan af Ricardo, men full klarhet däröfver har spridts först genom uppställandet af den Jevons—Böhm-Bawerkska satsen, att arbetets produktivitet växer med produktionsperiodens längd. Denna idé, troligen en af de fruktbaraste inom hela den nyare nationalekonomien, synes emellertid förf. icke ha tillägnat sig. —

Vi afsluta härmed våra anmärkningar. De röra, som man ser, mera hvad som icke står i förf:s bok än det, som står där, och hindra oss icke att erkänna arbetets förtjänster både i och för sig och än mera såsom innebärande goda löften om ett fortsatt författarskap på ett område, där det åtminstone i vårt land icke just finnes något öfverflöd på krafter — kanske beroende på den ringa efterfrågan.

Knut Wicksell.

B. Administrativ praxis (forts.).

10 (40). *Enligt Kongl. Förordningen den 14 december 1866 och 70 § i Grufvestadgan m. m. räknas i administrativa mål besvärstiden från »delfäendet af det beslut, som öfverklagas». När må sådant delfäende anses hafva ägt rum?*

Hos bergmästareämbetet i Gäfle—Dala distrikt anhöll J. A. Gottliebsson om tilldelande af gemensamt utmål för de i Garpenbergs socken af Kopparbergs län belägna Torrbo- och Grufhagsgrufvorna. Bergmästaren, som med anledning däraf den 1 juni 1898 inställde sig vid ifrågavarande grufvor, förklarade genom samma dag å-stället afkunnad resolution på anförda grunder, att utmål för Grufhagsgrufvan ej för det dåvarande kunde anvisas, samt hänvisade vederbörande att vid domstol utföra sin talan efter befogenhet.

Sedan Gottliebsson hos Kommerskollegiet besvärat sig mot det vid ifrågakomma förrättning hållna protokoll och berörda resolution, utlät sig Kollegiet genom utslag den 11 oktober 1898 att, som, på sätt bergmästareämbetet i meddelad besvärshänvisning rätteligen föreskrifvit, det ålegat klaganden att före klockan tolf å trettionde dagen från delfäendet af berörda resolution emot densamma hos Kollegiet anförda besvär vid äfventyr att besvären eljest ej komme under pröfning, men klaganden, hvilken, enligt hvad protokollet öfver ifrågavarande förrättning utmärkte och förrättningsmannen i afgifvet yttrande vitsordat, redan vid förrättningen den 1 juni 1898, då klandrade resolutionen jämte besvärshänvisning för honom afkunnats, däraf undfått behörig del, med besvären till Kollegiet inkommit först den 19 därpåföljde juli och således efter utgången af den i besvärshänvisningen angifna tid, funne Kollegiet besvären icke kunna till pröfning upptagas.

Härofver anförde klaganden i underdånighet besvär och förmälte därvid, att bergmästareämbetets protokoll med däri intagna resolution, som af bergmästaren tillställts klaganden med allmänna posten, tillhandakommit klaganden den 24 juni 1898; och yrkade klaganden att, då hans däröfver hos Kollegiet anförda besvär till Kollegiet inkommit inom trettio dagar från sistnämnda dag, ärendet måtte visas åter till Kollegiet.

Efter det Kollegiet såsom underdånigt utlåtande öfver sistomförmälda besvär åberopat det hos Kongl. Maj:t öfverklagade utslagets innehåll samt därvid öfverlämnat vederbörandes förklaringar, fann vid underdånig föredragning den 19 maj 1899 Kongl. Maj:t, enär, enligt hvad handlingarne utmärkte, det vid ifrågakomma utmålsförrättning hållna protokoll med bergmästareämbetets däri intagna resolution först den 24 juni 1898 kommit klaganden tillhanda, samt denne följaktligen måste anses först då hafva därpå erhållit del, och då klaganden till Kollegiet ingitvit sina hos Kollegiet i målet anförda besvär den 19 därpåföljde juli och således inom trettio dagar från delfäendet, skäligt att, med undanrödjande af Kollegii öfverklagade utslag, visa målet åter till Kollegiet för laglikmätig behandling.

C. M.

11—13 (41—43). *Ang. registrering af föreningar för ekonomisk verksamhet. (Forts. från årg. 1 N:o 4.)*

a) Styrelsen för »Frimärkssamlareföreningen i Stockholm utan personlig ansvarighet» anmälde föreningen hos Öfverståthållareämbetet till intagande i föreningsregistret.

Föreningens ändamål är, enligt stadgarna, att genom förmedling af affärer med postvärdetecken samt genom införskrifvande från utlandet af dylika värdetecken och försäljande af sådana inom och utom riket bereda sina medlemmar tillfälle till ekonomiskt fördelaktiga köp och försäljningar af postvärdetecken.

Öfverståthållareämbetet yttrade i beslut den 16 augusti 1898 att, då, med hänsyn ill ifrågavarande förenings i stadgarna ångifna syfte och verksamhet, föreningen syntes icke vara att hänföra till sådan förening, som med lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 afsäges, kunde den begärda registreringen icke bifallas.

Föreningens styrelse anförde öfver detta beslut underdåniga besvär.

Genom resolution den 21 oktober 1898 fann Kongl. Maj:t ej skäl att göra ändring i öfverklagade beslutet.

b) Styrelsen för »Föreningen Folkets hus i Västerås utan personlig ansvarighet» anhöll hos K. B:de i Västmanlands län om föreningens intagande i föreningsregistret.

Enligt stadgarna för föreningen är dess ändamål att genom förhyrande af lokaler samt genom köp eller byggande af hus tillhandahålla Västerås arbetare och närstående arbetareorganisationer lämpliga lokaler.

K. B:de yttrade i resolution den 11 augusti 1898 att, enär ifrågavarande förening, enligt hvad dess stadgar gäfvé vid handen, icke kunde anses vara en förening för ekonomisk verksamhet af den art, som afsåges i lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895, kunde den sökta registreringsåtgärden icke bifallas.

Sedan föreningens styrelse häröfver underdåniga besvär, fann Kongl. Maj:t genom resolution den 4 november 1898 ej skäl att göra ändring i K. B:des öfverklagade resolution.

c) Hos K. B:de i Västernorrlands län anhöll styrelsen för »Stufvareföreningen Unionen utan personlig ansvarighet» om föreningens intagande i föreningsregistret. Enligt föreningens stadgar är dess ändamål att genom sina medlemmar idka för dem gemensam stufverirörelse inom Sundsvalls skeppningsdistrikt.

Genom resolution den 30 september 1898 vägrade K. B:de den begärda registreringen, enär ifrågavarande förening icke vore en sådan förening för ekonomisk verksamhet, som afsåges i lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895.

Styrelsen anförde häröfver underdåniga besvär.

Genom resolution den 10 mars 1899 fann Kongl. Maj:t ej skäl att göra ändring i öfverklagade resolutionen.

D. E.

---

14 (44). *Ang. vägradt intagande i handelsregistret af anmälan om accidenstryckeri å landet.*

Hos K. B:de i Jönköpings län anmälde G. Öhrberg, för intagande i handelsregistret, att han ämnade under firma G. Öhrberg öppna accidenstryckeri samt handel med papper m. m. å tomten N:o 19 Gröndal i Vallsjö socken af Västra härad af nämnda län.

K. B:de yttrade i resolution den 29 september 1898 att, enär i § 1 mom. 5 Tryckfrihetsförordningen stadgades, att tryckeri finge anläggas endast inom stad eller på ett afstånd därifrån af högst en half mil, forty och med stöd af § 3 i lagen angående handelsregister firma och prokura den 13 juli 1887 vägrades den begärda registreringen i hvad den rörde inrättande af accidenstryckeri.

Öhrberg klagade häröfver hos Kongl. Maj:t, som genom resolution den 23 januari 1899 icke fann skäl att göra ändring i öfverklagade resolutionen.

D. E.

Register till Administrativ Praxis.

(Siffror inom parentes hänföra sig till specialnumrering och paginering för årg. 1899.)

	N:o	Sid.
<i>Accidenstryckeri:</i> se Handelsregister.		
<i>Afgifter:</i> se Beviljning, Lastpenningar, Köttbesigtning.		
<i>Afsägelse af kommunalt uppdrag:</i> se Brandchefsbefattning.		
<i>Afsöndring:</i> se Jordafsöndring.		
<i>Aktiebolags registrering:</i>		
Anteckning att, då, så yidt anmaldt blifvit, minimikapital ej i rätt tid till fullo inbetalts, bolag skall anses upplöst	32 (2)	41 (3)
När i bolagsordning föreskrifvits att särskilda förtroendemän skola utses att i vissa fall tillsammans med styrelsen besluta	31 (1)	41 (3)
När rätt att teckna firma är efter rättshandlingarnas olika beskaffenhet fördelad mellan olika styrelseledamöter	2	6
När stiftare ej öfvertagit någon aktie	4	7
När uppgift om rätt att teckna firma ej öfverensstämmer med bolagsordning	3	6
Samtidig anmälan om beslut att öka aktiekapitalet och om beloppets skedda inbetalning ogiltig	33 (3)	41 (3)
Uppgift om val af styrelsesuppleant	1	5
<i>Bergmästares ersättning för tjänsteresa</i>	5	7
<i>Besvärstid:</i> Är i visst fall beslut att anse såsom klagande tillståldt genom utslagets uppläsning i kyrka	15	20
När skall i visst annat fall »delfående» anses egt rum?	40 (10)	63 (25)
Är kommunal myndighet att likställa med menighet?	16	21
<i>Beviljning:</i> Är belopp som enligt afstal erhållits för frånträdda fideikommissanspråk att anse som beskattningsbar inkomst	18	26
<i>Bidrag af statsmedel — af landsting:</i> se Väglagen.		
<i>Biskopshus:</i> Skall kostnad för vattenlednings införande gäldas af domkyrkomedel?	30	38
<i>Brandchefsbefattning:</i> rätt till afsägelse	28	36
<i>Fartygsbefälhafvare:</i> Se Sjömanshus.		
<i>Fastställelse:</i> se Jordafsöndring, Köttbesigtning, Väglagen.		
<i>Fyr- och båkafgifter:</i> se Lastpenningar.		
<i>Färjetaxor:</i> se Väglagen.		
<i>Föreningars registrering:</i>		
Djursholms kyrkogårdsförening utan personlig ansvarighet (registr. vägrad)	23	34
Fernebo härads bergsmannaförening u. p. a (registr. beviljad)	24	34
Frimärksamlareföreningen i Stockholm u. p. a. (reg. vägrad)	41 (11)	63 (25)

	N:o	Sid.
Föreningen det samhällsbevarande arbetaresamfundets själfhjälpskassa u. p. a. (registr. beviljad)	27	35
Föreningen Folkets hus i Vesterås u. p. a. (registr. vägrad)	42 (12)	64 (26)
Goodtemplarlogen Segerns Kronas byggnadsförening u. p. a. (registr. vägrad)	26	35
Stufvareföreningen Unionen u. p. a. (registr. vägrad)	43 (13)	64 (26)
Sveriges allmänna rättsförening u. p. a. (registr. vägrad) ...	25	35
Ystads partiföreningars fastighetsförening u. p. a. (registr. vägrad)	22	34
<i>Handelsregister:</i> Intagande af anmälan om accidenstryckeri å landet vägradt	44 (14)	64 (26)
<i>Häradsskrifvares</i> befattning med vägfyrktalslängd: se Väglagen.		
<i>Inkomstbevilning:</i> se Bevilning.		
<i>Jordafsöndring</i> från ej fastställd afsöndring: fastställelse däraf?	6	8
D:o	36 (6)	43 (5)
<i>Jäf:</i> se Sjömanshus.		
<i>Kommunalfullmäktige:</i> Röstberäkning vid afgörande af fråga om deras afskaffande	38 (8)	57 (19)
<i>Kyrkobok:</i> Anteckning däri af äktenskap, ingånget å utrikes ort	7	14
<i>Kött- och fläskbesigtning:</i> Kunna afgifter för obligatorisk sådan af Konungens Befhde fastställas?	17	21
<i>Landsting:</i> se Väglagen.		
<i>Lastpenningars</i> påförande eller icke i visst fall	9	15
D:o samt fyr- och båkafigters d:o i visst annat fall	29	36
<i>Ombudsmannabefattning:</i> se Sjömanshus.		
<i>Registrering:</i> se Aktiebolag, Föreningar, Handelsregister.		
<i>Resersättning:</i> se Bergmästare.		
<i>Röstberäkning:</i> se Kommunalfullmäktige.		
<i>Sjömanshus:</i> Upprättande af förslag till ombudsmannabefattning, när ingen röstberättigad fartygsbefälhafvare finnes inskrifven	10	17
Eger direktionsmedlem, som själf söker ombudsmannabefattning, vidtaga åtgärder för befattningens tillsättande?	37 (7)	43 (5)
<i>Skeppsklarareordningen:</i> Tolkning af § 18	11	17
<i>Statsmedel:</i> se Väglagen.		
<i>Tullrestitution</i> vid utförsel till Norge, sedan mellanrikslagen upphäfts	8	15
<i>Väglagen:</i> Bidrag af statsmedel för väghållning i visst fall	20	29
D:o d:o i visst annat fall	35 (5)	43 (5)
Fastställelse af färjetaxor	39 (9)	57 (19)
Fastställelse af landstings beslut om vägförbättringsbidrag ...	12	18
Föreläggande för häradsskrifvare att vid vite tillhandahålla vägfyrktalsuppgifter	13	19
Inom hvilket distrikt skall vägskatt utgöras af hemman, som flyttats till nytt, men fortfarande inom det gamla fullgör vägenderhåll in natura?	19	28
D:o	34 (4)	42 (4)
Skall ägare eller arrendator påföras vägskatt för fastighet?	21	30
Skall § 4 tillämpas vid behandling af fråga om ny väganläggning i samband med ny vägdelening?	14	19
<i>Äktenskap</i> å utrikes ort: se Kyrkobok.		

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK—STATISTIK—EKONOMI

UTGIFVEN AF

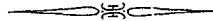
C. A. REUTERSKIÖLD, P. E. FAHLBECK,
OSCAR ALIN, HUGO BLOMBERG

FÖRSTA BANDET

OMFATTANDE

1 OCH 2 ÅRG. 1897—99

UPPSALA
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
(I DISTRIBUTION)

Innehåll.

(Siffror inom parentes hänföra sig till specialpaginering och -numrering för årg. 1899.)

Uppsatser, Aktstycken och Strödda meddelanden.

	Sid.
Anmälan	I
Meddelanden från Redaktionen	366 (156), 367 (157)
Strödda meddelanden: 1. Norges nationalinkomst	428 (218)
— 2. Jordegendomens koncentration m. m. i Belgien	430 (220)
<hr/>	
ALIN, O., Hans Järtas koncept till regeringsformen	3
—, Bidrag till regeringsformens historia I—III	183, 338 (128)
BLOMBERG, H., Institut de droit international 1873—1898	205
FAHLBECK, P. E., Den nyare nationalekonomien	31
—, Statsvetenskaperna vid universiteten	277 (67)
—, Den ekonomiska ställningen och öfverspekulationen	320 (110)
—, Den utländska betalningsbalansen och den utrikes sjöfarten	369 (159)
FLODSTRÖM, I., Ångbåtpassageraretrafiken och sjöfartsstatistiken	130
—, Tryckfrihetsförordningen § 2 mom. 4 och deklarationstväng	226 (16)
—, Om förrättande af val genom valedlars insändande med posten	391 (181)
HANSSON, SIGURD, Om proportionalval i svenska riksdagen	411 (201)
HUSS, E. G., Några i statistiskt hänseende intressanta urkunder från midten af 1500-talet	309 (99)
KEY-ÅBERG, K., Sveriges industristatistik	189
KJELLÉN, R., Den tredje stora unionskommittéen	135
LUNDÉLL, J. A., Ett stycke skolpolitik	262 (52)
NYSTRÖM, J. FR., Några jämförelser mellan de skandinaviska länderna	99
PHRAGMÉN, E., Till frågan om en proportionell valmetod	297 (87)
REUTERSKIÖLD, C. A., Om åtalsrätt och svarandeplikt i tryckfrihetsmål	51
—, Vår regeringsforms magna charta	281 (71)
ROSENGREN, E., Några anmärkningar med anledning af E. Svenséns förslag till proportionell valmetod	273 (63)
SUNDBÄRG, G., De anglosachsiska folkens andel i världsproduktionen och samfärdseln	40
SVENSÉN, E., Proportionell representation I—VIII	103, 155
—, Anmärkningar till anmärkningar	305 (95)
SÖDERBLOM, A., Persontariffreformen vid Sveriges järnvägar	234 (24)
TÖRNEBLADH, R., Anteckningar om praxis vid gemensamma voteringar inom riksdagens kamrar I, II	76, 211 (1)
ÖRSTRÖM, OLOF, Om manspillan i krig	397 (187)

Referat.

	N:ris
ALIN, O., Litteraturreferat	8
ANDERSSON, TH., Litteraturreferat	9
BAGER-SJÖGREN, J., Litteraturreferat	18 (7)
BODIN, O., Administrativ praxis (O. B.)	18, 30
EKELUND, D., Administrativ praxis (D. E.) 5, 10—13, 22—28, 38 (8), 41—44 (11—14)	10
ESCHELSSON, ELSA, Litteraturreferat	10
FAHLBECK P., Litteraturreferat: dels i uppsatsen Den nyare national- ekonomen, dels	12 (1)
FLODSTRÖM, I., Administrativ praxis (I. F.)	17
HALLENDORFF, C., Litteraturreferat	2
HAMILTON, H., Administrativ praxis (H. eller H. H.) . . 1—4, 31—33 (1—3)	8, 9, 29
HAMMARSTRÖM, A., Administrativ praxis (Hm)	7
HAZELIUS, G., Litteraturreferat	7
HOLMQVIST, C. F., Administrativ praxis (F. H.)	37 (7), 40 (10)
MALMÉN, C., Administrativ praxis (C. M.)	1, 3—6, 11, 13 (2)—17 (6)
REUTERSKIÖLD, C. A., Litteraturreferat (Rld, C. A. Rld., C. A. R.)	39 (9)
THULIN, G., Administrativ praxis (G. T.) 6, 14—16, 19—21, 34—36 (4—6),	19 (8)
WICKSELL, K. Litteraturreferat	19 (8)

Anmäld litteratur.

	N:o	Sid.
BENOIST, CH., La crise de l'état moderne. — Af C. A. Reuterskiöld	1	1
BERNDT, O., Die Zahl im Kriege. — Af Theophil Andersson	9	23
Finlands rätt och zarens manifest. — Af C. A. Reuterskiöld	15 (4)	47 (9)
FISK, O. H., Stimmrecht und Einzelstaat. — Af C. A. Reuterskiöld	3	4
GIDE, CH., Nationalekonomiens grunddrag. — Af P. Fahlbeck	—	31
HILDEBRAND, E., Svenska statsförfattningens historiska utveck- ling. — Af Carl Hallendorff	2	3
HILDEBRAND, K., Arbetarnes föreningsrätt. — Af J. Bager-Sjögren	18 (7)	53 (15)
KJELLÉN, R., Om den svenska grundlagens anda. — Af Oscar Alin	8	11
KJELLÉN, R., Rätt och sanning i flaggfrågan. — Af C. A. Reuter- skiöld	14 (3)	45 (7)
LEFFLÉR, J., Arbetsstatistik. I. — Af C. A. Reuterskiöld	17 (6)	51 (13)
LEMBKE, J. CHR., Über einige Bestimmungsgründe des Arbeits- lohnes. — Af K. Wicksell	19 (8)	59 (21)
MACKINNON, J., The Union of England and Scotland. — Af G. Hazelius	7	10
v. MAYR, G., Statistik und Gesellschaftslehre. — Af P. Fahlbeck	12 (1)	39 (1)
OLIVECRONA, K., Testamentsrätten. — Af Elsa Eschelsson	10	25
Tidskrifter. — Af C. A. Reuterskiöld	4—6	9
v. TREITSCHKE, H., Politik. — Af C. A. Reuterskiöld	16 (5)	49 (11)
TRYGGER, E., Flaggfrågan. — Af C. A. Reuterskiöld	13 (2)	45 (7)
WEISS, A., Droit international privé. III. — Af C. A. Reuter- skiöld	11	31

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von Prof. Dr. Julius Wolf, h. 5. 1899.

Ur innehållet: W. REIN, Ueber Stellung und Aufgabe der Pädagogik an der Universität. — U. WILLE, Der Krieg. — T. S. CREE, Der kollektive Arbeitsvertrag 2. — J. LIPPERT, Bemerkungen zu v. Treitschke's Politik. — *Socialpolitik*. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.

Tidsskrift for Retsvidenskab, udgivet af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania, 1899, h. 2.

Statsøkonomisk Tidsskrift, udgivet af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening h. 1. Kristiania 1899.

Ur innehållet: RYGG, Progressiv beskatning. — I. H. L. VOGT, Norges bergverksdrift, et historisk tilbageblik og et udblik i fremtiden. I. Norges bergverksdrift indtil 1814. — Mindre meddelelser. — Litteratur-Kvartalsoversikt over vigtigere afhandlinger i endel udenlandske fagtidsskrifter.

Nordisk Tidsskrift för vetenskap, konst o. industri, utg. af Letterstedska föreningen genom O. Montelius m. fl., h. 4—5. Sthlm 1899.

Kyrklig Tidsskrift, utgifven af O. Quensel och Hj. Danell, h. 5—9, Uppsala 1899.

Nationaløkonomisk Tidsskrift, udgivet af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse, h. 5—7, Kbhvn 1899.

Ur innehållet: B. HANSTED, Om Folke- og Arbejderforsikring. — A. PETERSEN-STUDNITZ, Det sociale Spørgsmaal I—II. — HECKSCHER, Principspørgsmaal i svensk Bankpolitik. — BURRAU, Om Folke- og Arbejderforsikring. — A. PESCHKE-KØEDT, Frikonkurrencen. — H. NERTEL, Landbrugs krisen i England.

Nordisk Revy, utgifven af E. Thyselius, h. 2—5 1899.

Ur innehållet: L. M. BÅÅTH, Fackföreningar och socialpolitik. — HANS MÜLLER Den sociala iderörelsen från liberalism till socialism.

Tidsskrift utgifven af Juridiska Föreningen i Finland 1899, h. 1—3 jämte en bilaga.

MORGENSTIERNE, B., Lærebog i den norske Statsforfatningsret h. 1—3.

WILLGREN, K., Das Staatsbudget, dessen Aufbau und Verhältniss zur Staatsrechnung.

Aftal eller icke. Ett ord i flaggfrågan.

Bidrag till Sveriges officiella statistik C) Bergshandteringen. Kommerskollegii und. berättelse för år 1898.

Arbetsstatistik II. *Undersökning af tobaksindustrien i Sverige*. På uppdrag af kommerskollegium och under dess öfverinseende verkställd af Henning Elmquist.

Bilag til den parlamentariske Arbejderkommissions Indstilling:

Socialstatistik Bd I—III. Kristiania 1897—99.

Innehåll:

Redaktionen, Meddelande.

Fahlbeck, P. E., Den utländska betalningsbalansen och den utrikes sjöfarten.

Flodström, I., Om förrättande af val genom valsedlars insändande med posten.

Örström, Olof, Om manspillan i krig.

Hansson, Sigurd, Om proportionalval i svenska riksdagen.

Strödda meddelanden, n:r 1, 2.

Litteraturreferat, n:r 8.

Administrativ praxis, n:r 10—14.

OBS! Tryckningen af detta häfte tog sin början i slutet af september, men har af oförutsedda omständigheter blifvit fördröjd, hvarom Red. med hänsyn till första artikelns innehåll anser sig böra upplysa.

Helsingborgs JURIDISKA BYRÅ.

Innehafvare:

GUSTAF THYREEN,
e. o. Hofrättsnotarie.

Referenser:

Bankkontoren i Helsingborg.

Arvode enligt taxa. — Reel behandling. — Snabb expedition.

Kontor:

Hörnet af N. Storgatan och Långvinkelsgatan, öppet 9 f. m.—2 e. m.

Stockholms Dagblad.

Sveriges innehållsrikaste och jämförelsevis prisbilligaste tidning.

Rikhaltig Litteraturafdelning.

— Morgon- och afton-tidning. —

Alltså snabbaste nyheter två gånger om dagen.

Aftontidningen med uteslutande nytt innehåll på alla afdelningar

Prenumerationspris:

<i>Stockholmsupplagan:</i>		<i>Landsortsupplagan:</i>					
för år	15:—	för kvartal	4: 25	för år	10:—	för kvartal	3:—
» halft år ...	8:—	» månad	1: 50	» halft år ...	6:—	» månad	1:—